

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і
торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04

Вищий навчальний заклад укоопспілки
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
Факультет харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Денна форма навчання
Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
_____ Г. П. Скляр
(підпис) (ініціали та прізвище)
«__» _____ 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКА ДИПЛОМНА РОБОТА

*На тему «Оцінка та перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму в
Україні»
зі спеціальності 242 «Туризм»*

Виконавець роботи Марченко Роман Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к. е. н., Тараненко Олександр Олексійович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ	6
1.1. Сутнісна характеристика сільського (зеленого) туризму	6
1.2. Соціально-економічні та екологічні передумови розвитку сільського (зеленого) туризму	15
1.3. Інфраструктурне забезпечення сільського зеленого туризму	23
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	34
2.1. Сучасний рівень розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні	34
2.2. Оцінка ресурсного забезпечення сільського (зеленого) туризму в Україні	51
2.3. Сучасна модель розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні.	63
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	71
3.1. Перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму	71
3.2. Формування стратегії сталого розвитку сільського (зеленого) туризму	79
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	86
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	99

ВСТУП

Прагнення України до європейського співтовариства, бажання подолати негативні тенденції розвитку сільських територій, а також низки екологічних і соціально-економічних проблем, не викликають сумніву в необхідності пошуку принципово нових форм організації економічної діяльності в сільській місцевості. Особливу увагу заслуговує господарська діяльність за межами аграрного сектору економіки. Вона набула значного розвитку серед європейських країн та цілком може бути реалізована в Україні.

Одним із пріоритетних видів позааграрної діяльності є сільський (зелений) туризм, що одночасно здатний задовольнити туристичні потреби у відпочинку й рекреації, а також розширити сферу діяльності сільського населення.

В європейських країнах сільський (зелений) туризм вважається одним із основних важелів економічного підйому сільських територій, а тому заохочується на національних рівнях і розглядається як складова Програми комплексного соціально-економічного розвитку села, Спільної аграрної політики розвитку сільських територій Європи (CARPE).

В Україні поняття «сільський (зелений) туризм» досі законодавчо не закріплено, проте перспективність й значущість цього напрямку частково висвітлені в Законі України «Про туризм», Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р., Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р., проекті закону «Про сільський зелений туризм».

Окремі вітчизняні науковці розглядають сільський (зелений) туризм винятково як напрям економічного розвитку села та підприємницької діяльності. Однак досі залишаються не визначеними питання екологічної спрямованості сільського (зеленого) туризму, практично відсутні

обґрунтовані підходи організації сільського (зеленого) туризму для реалізації перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Дослідження проблематики сільського туризму в Україні здійснюють В. Биркович [26], В. Васильєв [28], Ю. Зінко [40], Н. Кудла [50], Ю. Кузьменко [52], Л. Забурана [36], В. Маховка [61], М. Рутинський [82] та ін. Окремі напрями розвитку туризму досліджують О. Бейдик [24], К. Бабікова [21], О. Грець [32], В. Кияк [46], О. Любіцева [55], Т. Ткаченко [94], А. Пантелеймоненко [73], М. Товт [95]. Значний внесок у розробку теорії і практики туризму зробили такі зарубіжні дослідники, як В. Дружинина [35], С. Медлік [99], С. Лученок [54], Е. Рилла [101] та ін.

Об'єктом дослідження є процес розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти дослідження процесу розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Метою роботи є оцінка сучасного стану та перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Україні, а також обґрунтування підходів для сталого розвитку сільського (зеленого туризму) за рахунок проведення комплексного оцінювання сільських територій, екологічної паспортизації та категоризації агросадиб.

Досягнення поставленої мети забезпечується виконанням наступних взаємопов'язаних завдань:

- дослідження теоретичних, методологічних та сутнісних основ розвитку сільського зеленого туризму;
- визначення соціально-економічних та екологічних передумов розвитку сільського зеленого туризму в Україні;
- дослідження інфраструктурного забезпечення сільського зеленого туризму;
- оцінка сучасного рівня розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні;
- оцінка ресурсного забезпечення сільського (зеленого) туризму в Україні;

- оцінка сучасної моделі розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні;
- визначення перспектив розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні;
- обґрунтувати елементи стратегії сталого розвитку сільського (зеленого) туризму України.

Основними методами магістерського дослідження є: теоретичні, соціологічні, економіко-статистичні. Крім того, системний підхід та комплексний аналіз розкривають суть сільського зеленого туризму як багатопланового явища, важливої частини туристичної діяльності, а абстрактно-логічний метод – надає можливість здійснення теоретико-методичних узагальнень та формулювання висновків.

Інформаційною базою в написанні роботи були законодавчі та нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали офіційного сайту Департаменту культури і туризму Полтавської ОДА, Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, матеріали «Круглого столу» у Комітеті з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму.

Результати виконаних досліджень і основні положення магістерської роботи виносились на обговорення III Міжвузівській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Конкурентоспроможність підприємств в умовах трансформаційних процесів в економіці України» (м. Харків, 2018 рік).

Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, переліку інформаційних джерел (106 найменувань) та додатків. Магістерська робота викладена на 110 сторінках машинописного тексту, вміщує 11 таблиць, 13 рисунки і 5 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ

1.1. Сутнісна характеристика сільського (зеленого) туризму

Агротуристична діяльність – пріоритетний напрямок розвитку сільськогосподарської діяльності в межах сільських територій України. Організація дозвілля і відпочинку на селі дозволить комплексно підійти до вирішення низки соціальних, економічних, а особливо – екологічних негараздів.

Питанням організації сільського (зеленого) туризму присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, проте в цілому, дослідження даної проблематики не набуло належного розвитку. Досі відсутній системний характер, а напрями розвитку сільського (зеленого) туризму в межах сільських територій розглядаються лише відокремлено [16, 23].

Існують деякі підходи щодо трактування поняття «сільський туризм», в залежності від прийнятої в тій чи іншій країні моделі його розвитку. Проте досі у науковій літературі та практиці немає однозначного підходу щодо визначення даного поняття. Це в свою чергу ускладнює процес його активного становлення як виду туристичної діяльності.

Згідно визначення, наведеного в британському словнику подорожей та туризму С. Медліка, агротуризм (farm tourism) – відпочинковий туризм, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства [99].

Сільський (зелений) туризм може проявлятися у різних формах, але завжди включає винаймання помешкання. Розрізняють дві базові форми сільського (зеленого) туризму:

- винаймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах господарства;
- розміщення на нічліг із самообслуговуванням на землях, що належать до господарства, наприклад, в кемпінгах та наметах [16, 99].

На думку Я. Маєвського, сільський (зелений) туризм – це різні форми туризму, пов’язані з функціонуванням сільського господарства. Сільськогосподарське виробництво і годівля тварин становлять одну з істотних принад подорожі [56, 57].

Рутинський М. вважає, що сільський (зелений) туризм – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях і передбачає використання сільського (фермерського) господарства з метою рекреації, освіти та активного залучення відпочиваючих до традиційних форм господарювання [82].

Ткаченко Т. розуміє під аграрним туризмом туристську діяльність на території сільськогосподарських (фермерських) угідь, де є умови для виробництва сільськогосподарської продукції і відпочинку міського населення з добровільним частковим залученням бажаючих до деяких видів сільськогосподарських робіт [16, 94].

Сільський (зелений) туризм – це екологічно стійкий вид туризму, направлений на ознайомлення та використання природних, культурно-історичних та інших ресурсів сільської місцевості для створення туристичного продукту [54].

Сільський (зелений) туризм – це форма підприємницької діяльності, яка безпосередньо пов’язана з сільськогосподарським виробництвом та / або туризмом, направлена на організацію відпочинку на фермі, ранчо або в особистому селянському господарстві з розважальною або пізнавальною метою, а також приносить прибуток за надані послуги [101].

Турковський М. визначає сільський (зелений) туризм як можливість відпочинку у період відпустки чи вихідних і здійснюється з використанням існуючих природних ресурсів, вільних приміщень тощо [96].

За визначенням Асоціації сприяння розвитку сільського (зеленого) туризму, він являє собою вид діяльності, який організовується в сільській місцевості, при якому формуються та надаються відпочиваючим комплексні послуги з проживання, відпочинку, харчування, екскурсійного обслуговування тощо [16].

У Проекті Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність» сільський (зелений) туризм [20] визначається як вид туризму, відпочинкового й пізнавального характеру, що пов'язаний з використанням майна особистих селянських господарств і передбачає здійснення агротуристичної діяльності під час тимчасового перебування туристів у сільській місцевості.

Таким чином, сільський (зелений) туризм – різновид сільського туризму, що організовується в сільській місцевості, в межах діючого особистого селянського господарства і може виступати у двох формах:

- активній: пішохідні та кінні прогулянки, полювання, риболовля, збір лікарських рослин, грибів, ягід, участь у сільськогосподарських роботах (насадження сільськогосподарських культур, їх обробка, збір урожаю, догляд за тваринами, участь у їх годуванні, випасанні тощо) і тематичних (фольклорних) вечорах або фестивалях;

- пасивній: знайомство з побутом, культурою й звичаями як регіону, так і сільської родини, в якій проживає турист, спостереження за роботою селян та ремісників, споживання страв традиційної (регіональної) кухні тощо [16, 23].

Сільський (зелений) туризм являє собою специфічний вид відпочинкового туризму, що безпосередньо поєднує в собі окремі риси, притаманні екологічному туризму.

Відмінною та ключовою рисою сільського (зеленого) туризму є те, що туристична діяльність відбувається в межах агросадиби чи діючого особистого селянського господарства, де обов'язково проводиться сільськогосподарська діяльність, а відпочивальники мають змогу самостійно

приймати участь у технологічних процесах із вирощування сільськогосподарської продукції, догляді й годуванні тварин тощо в поєднанні з відпочинком й оздоровленням.

Для туристів відкривається унікальна можливість стати свідками того, як виробляється сільськогосподарська продукція (сир, масло, ковбаса тощо), як вирощуються свійські тварини (кури, свині, корови, коні), познайомитись із ремісничою діяльністю (як виготовляється дерев'яний та глиняний посуд, кошики, меблі з лози) [19, 21].

Сільські території нашої держави, маючи надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, побут, колорит, мальовничі природні ландшафти цілком сприятливі для організації сільського (зеленого) туризму.

Особливо це стосується регіонів з невисоким рівнем індустріалізації та урбанізації, високими показниками безробіття, низькими доходами населення, яке має вільні помешкання для прийому й розміщення відвідувачів.

До основних передумов розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні, слід віднести:

- наявність нічліжної бази для прийому, розміщення туристів;
- можливість надання послуг з харчування (високоякісна продукція рослинництва й тваринництва, вирощена власниками особистих селянських господарств, наявність в селі продуктових крамниць, закладів громадського харчування (кафе, бари, ресторани) тощо);
- розвинена система послуг (пошта, банки, бібліотеки, прокатні пункти тощо);
- система інформації (наявність довідкової інформації для туристів про різноманітність туристичних шляхів, культурних заходів, що відбуваються в даному регіоні) тощо [42].

Агротуристична діяльність повинна відіграти роль каталізатора структурної перебудови економіки сільських територій, забезпечити демографічну стабільність й стимулювати населення до організації

сільськогосподарської діяльності на власних присадибних земельних ділянках. На рисунку 1.1.1 узагальнено та обґрунтовано значення сільського (зеленого) туризму для особистих селянських господарств (ОСГ), сільського населення, туристів та сільських територій.

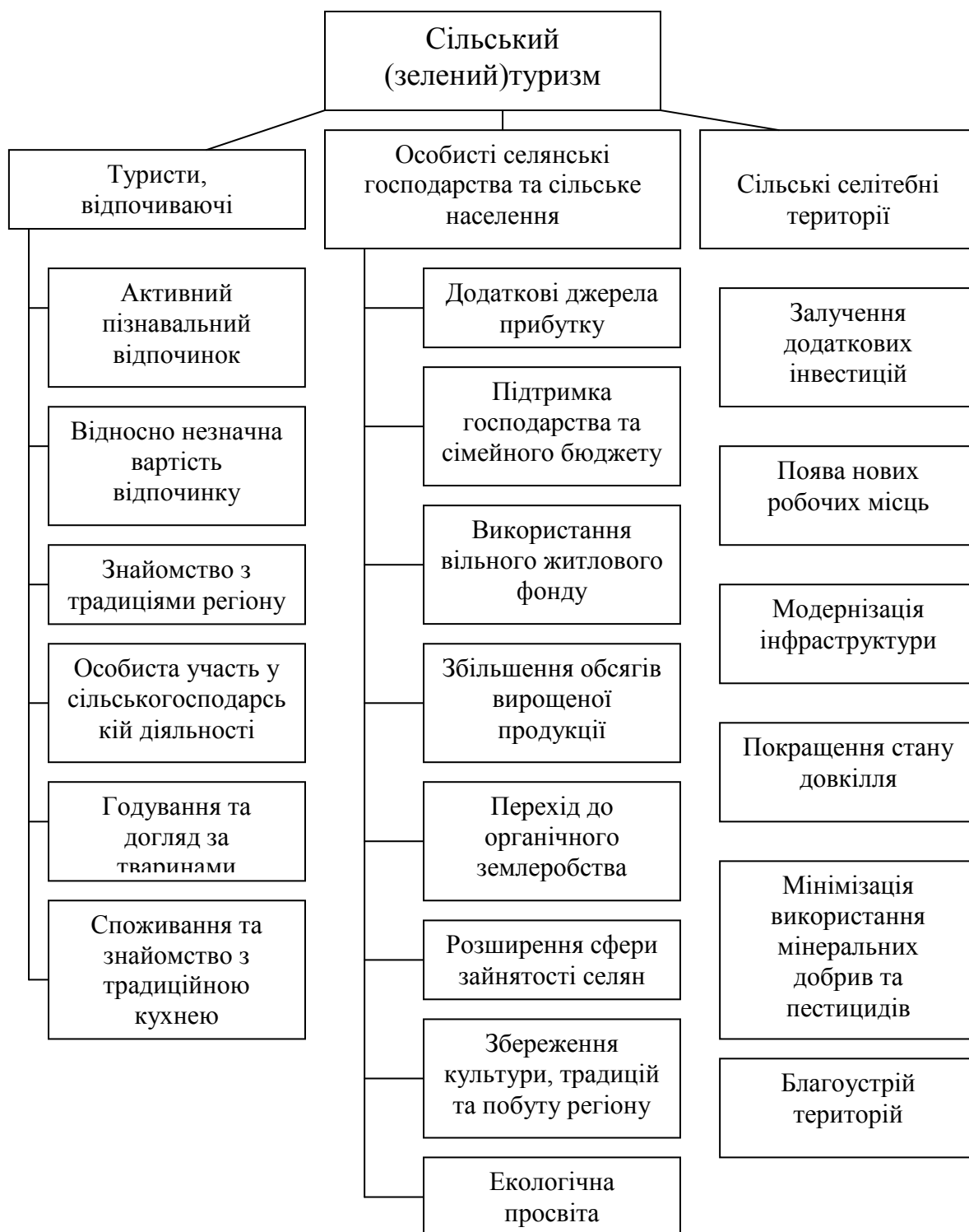

Рис. 1.1.1. – Значення сільського зеленого туризму [16, 42]

Сільський (зелений) туризм, пропонуючи туристам відпочинок у тиші і спокої, одночасно є шансом для сільської громади покращити умови проживання та підвищити власний соціально-культурний рівень.

Він розглядається як стратегія вертикальної диверсифікації селянських господарств, у якій вироблена сільськогосподарська продукція набуває додаткової вартості, задовольняючи тим самим ширші потреби і вимоги споживачів.

Основними умовами розвитку агротуристичної діяльності є:

- туристичний потенціал регіону й самого господарства, яке і слугує об'єктом туристичної зацікавленості;
- зростання популярності альтернативних видів туризму;
- наявність вільного та відносно дешевого житлового фонду;
- оточення господарства (привабливість: природна, культурно-історична; макроекономічні умови – економічний розвиток, кредитно-податкова система, правові засади, охорона навколишнього природного середовища);
- стан регіональної інфраструктури (дороги, комунікації, зв'язок, заклади культури та спорту, гастрономія).

Підприємницька діяльність з надання послуг об'єктами сільського (зеленого) туризму може відбуватися за двома напрямками – особистими селянськими господарствами без реєстрації ФОП або СПД та аграрними підприємствами або агро оселями з реєстрацією ФОП або СПД (рис. 1.1.2).

Для того аби агротуристичне господарство представляло інтерес для потенційних відвідувачів, необхідно в першу чергу визначити туристичний потенціал регіону (рис. 1.1.3), головною складовою якого є наявність природних та культурно-історичних ресурсів [11].

Рис. 1.1.2. – Сутність та форми надання послуг з сільського (зеленого) туризму в Україні [11]

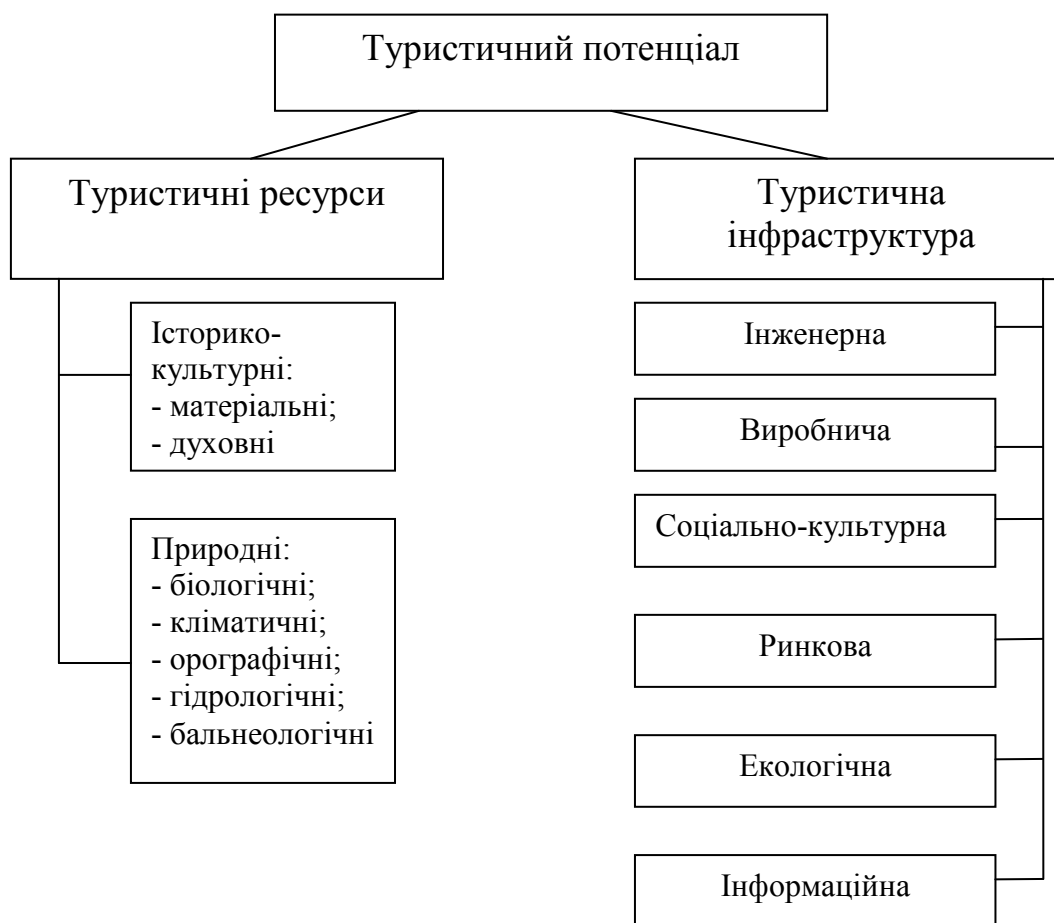

Рис. 1.1.3. – Структура туристичного потенціалу регіону [11]

Виходячи з цього можна запропонувати алгоритм значення агротуристичної привабливості сільських територій (рис. 1.1.4):

- виявлення усіх об'єктів і ресурсів, які можуть зацікавити туристів;
- визначення кола потенційних відвідувачів, які виявили бажання відвідати регіон;
- виявлення привабливих туристичних об'єктів в іншій сільській місцевості, які складають конкуренцію;
- виявлення основних факторів, які будуть поза конкуренцію з іншими сільськими селітебними територіями;
- визначення загальної привабливості конкретної агро садиби чи особистого селянського господарства.

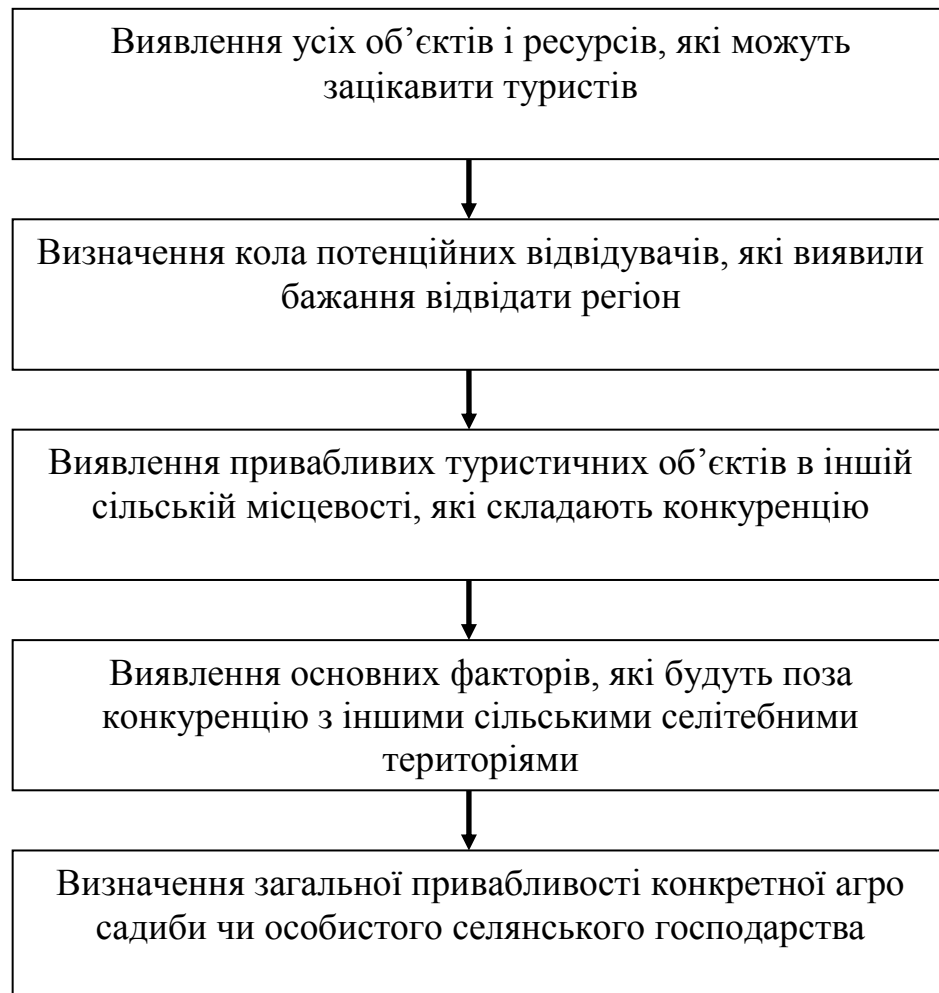

Рис. 1.1.4. – Етапи визначення привабливості сільської території (складено автором)

Перспективами від розвитку сільського зеленого туризму на державному, регіональному та місцевому рівнях є:

- можливість отримання додаткових джерел доходів за рахунок надання послуг з тимчасового розміщення, харчування, екскурсійних послуг тощо (частину з яких можна використати на ремонт чи будівництво нових об'єктів агротуристичної інфраструктури);
- створення нових (додаткових) робочих місць;
- розширення сфери зайнятості сільського населення;
- модернізація місцевої інфраструктури (водопостачання та водовідведення, дороги, громадський транспорт тощо);
- розвиток виробництва народних промислів (рукоділья, гончарство, ковальство, лозоплетіння тощо);
- покращення естетичного вигляду будинків, присадибних ділянок, вулиць та інших громадських місць;
- збереження й відновлення місцевих, регіональних традицій;
- формування у селян та відпочиваючих дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища, підвищення рівня екологічної свідомості тощо [16, 41].

Таким чином, сільський зелений туризм є специфічним видом відпочинкового туризму, який здійснюється в сільській місцевості і органічно поєднує в собі певні риси, притаманні сутності екологічного туризму, при цьому маючи свої, властиві лише цьому виду риси, основною з яких є особиста участь відпочивальників у здійсненні технологічних процесів із виробництва сільськогосподарської продукції у поєднанні з відпочинком, оздоровленням і одержанням комплексного задоволення.

1.2. Соціально-економічні та екологічні передумови розвитку сільського (зеленого) туризму

Розробка та практичне впровадження механізмів сталого розвитку сільських територій є одними із пріоритетних для вирішення завдань, адже від їх функціонування залежить характер розвитку всього агропромислового комплексу держави.

Ситуація, що склалась нині на селі характеризується низкою невирішених проблем соціально-економічного й екологічного характеру, що впливає на перспективи розвитку сільського зеленого туризму. Основними серед яких є наступні:

- зростання антропогенного навантаження на основні компоненти агроєкосистеми (грунт, вода, продукція рослинництва);
- деградація агроландшафтів;
- забрудненість сільськогосподарських територій нітратами, важкими металами, засобами хімічного захисту рослин;
- накопичення твердих побутових відходів;
- низький рівень та якість життя, безробіття та міграція сільського населення;
- вимирання сіл, нерозвиненість соціально-культурного сектору тощо.

Розв'язання цих та інших проблем вимагає від державної політики формування сприятливого організаційного та економічного середовища, залучення інвестицій у сільські регіони, створення належних умов проживання і праці.

Більшість існуючих державних і регіональних програм (Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Концепція загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року та інші) [11, 34], пов'язаних із розвитком сільських територій мають лише декларативний характер, а також не підтримуються

достатніми фінансовими ресурсами, що ускладнює їх виконання.

Все це зумовлює необхідність пошуку альтернативних інструментів підвищення ефективності функціонування аграрного сектору України на основі забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Важливим при цьому є досвід європейських країн, в яких політика розвитку сільських територій здійснюється в рамках Спільної Аграрної Політики (CARPE), що спрямована на:

- покращення правового регулювання відносин в аграрній сфері;
- удосконалення адміністративних відносин між відповідними інститутами та суб'єктами господарювання в сільському господарстві;
- прийняття економічно доцільних та ефективних регуляторних актів, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності сільського господарства ЄС і розвитку сільської місцевості;
- сприяння подальшій лібералізації сільського господарства ЄС у відповідності до вимог СОТ (Світова організація торгівлі) [22].

Європейська практика розвитку сільських територій вже давно дістала своє інституційне оформлення, а з 1988 р. активно діє Європейська робоча група з питань розвитку сільських територій та відновлення села (ARGE).

Для фінансування програм розвитку сільських територій створено такі потужні інституції як Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд (ESF), Європейський сільськогосподарський фонд орієнтації та гарантій (EAGGF), Фонд фінансових інструментів підтримки рибальства (FIFG) тощо (рис. 1.2.1).

Європейський досвід регулювання розвитку сільського господарства засвідчує високу якість регуляторної політики, що проявляється не лише у послабленому оподаткуванні господарюючих суб'єктів, але й у розвиненій та диверсифікованій системі дотування, субсидування і відшкодування витрат на страхування сільськогосподарської діяльності [77].

Такі позиції є актуальними для України. Особливу увагу при цьому слід звернути на фінансову підтримку фермерським та особистим селянським

господарствам. Нині вони виробляють переважну більшість продукції рослинництва і тваринництва, що зумовлено проведеною раніше аграрною реформою.

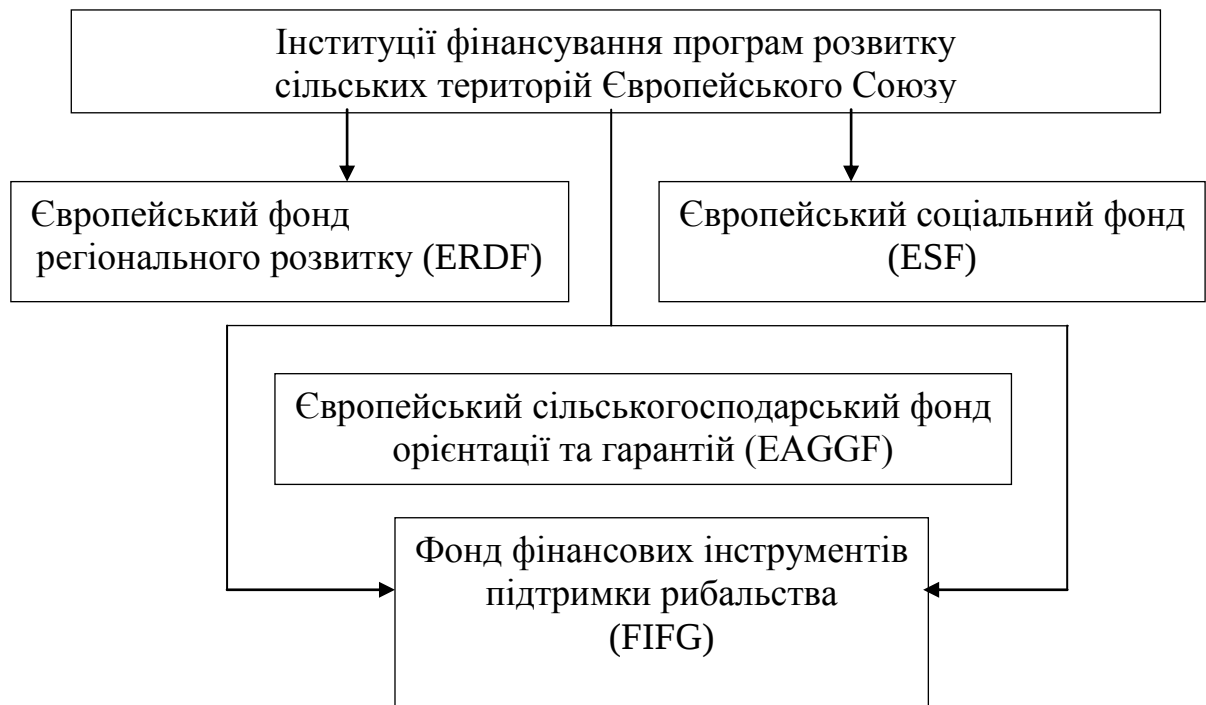

Рис. 1.2.1. – Інституції фінансування програм розвитку сільських територій Європейського Союзу [16, 77]

Політика розвитку сільських територій України здійснюється здебільшого в рамках державної регіональної політики та державної аграрної політики. Базовими документами нормативно-правової бази у цій сфері є Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» та Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [13].

Відповідно до звітів Міністерства аграрної політики протягом останніх п'яти років аграрний сектор економіки України підтримує тенденцію до зростання. Частка у валовій доданій вартості країни становить 13%, при використанні основних засобів вартістю понад 100 млрд. грн. Галузь є одною з основних бюджетоутворюючих сфер економіки та займає друге місце у товарній структурі експорту (близько 40%). Також АПК – основне джерело надходження валюти в Україну та ключовий фактор у підтриманні

торговельного балансу.

Активний взаєморозвиток держави та бізнесу є необхідністю для значного прориву української аграрної продукції на зовнішніх ринках. Головними завданнями для уряду мають стати: удосконалення законодавства в аграрному секторі, для легшої адаптації європейських принципів управління сільськогосподарськими підприємствами, введення обов'язкових міжнародних стандартів та їх дотримання у виготовленні сільськогосподарської продукції. Європейський вектор розвитку сприятиме формуванню успішної аграрної політики, що приведе до зміцнення позицій вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції в середині країни та на міжнародній арені [15].

Потенціал аграрної галузі в Україні величезний. Уже нині в сільському господарстві працюють майже 45 000 підприємств. З них близько 2500 — великих і середніх. Та поки рослинництво нарощує обсяги, вітчизняне м'ясо-молочне виробництво у періоді стагнації. В наслідок цього, провідні компанії АПК займаються виготовленням рослинної продукції, частка якої в загальному обсязі складає близько 69% [15].

Підвищення ефективності функціонування аграрного сектору України, покращення добробуту сільського населення і раціональне використання природних ресурсів села в умовах реалізації політики європейської інтеграції можливе лише при застосуванні комплексного підходу до вирішення існуючих проблем з урахуванням наявного досвіду ЄС та інших розвинених країн світу. Це можливо лише у випадку виділення сільських територій як пріоритетного об'єкту державної регуляторної політики.

В контексті екологізації туристичної галузі узагальнююча схема екологізації сільського туризму (рис. 1.2.2), може бути зразком одного із найперспективніших напрямків на шляху до еколого-збалансованого розвитку туристичної галузі України.

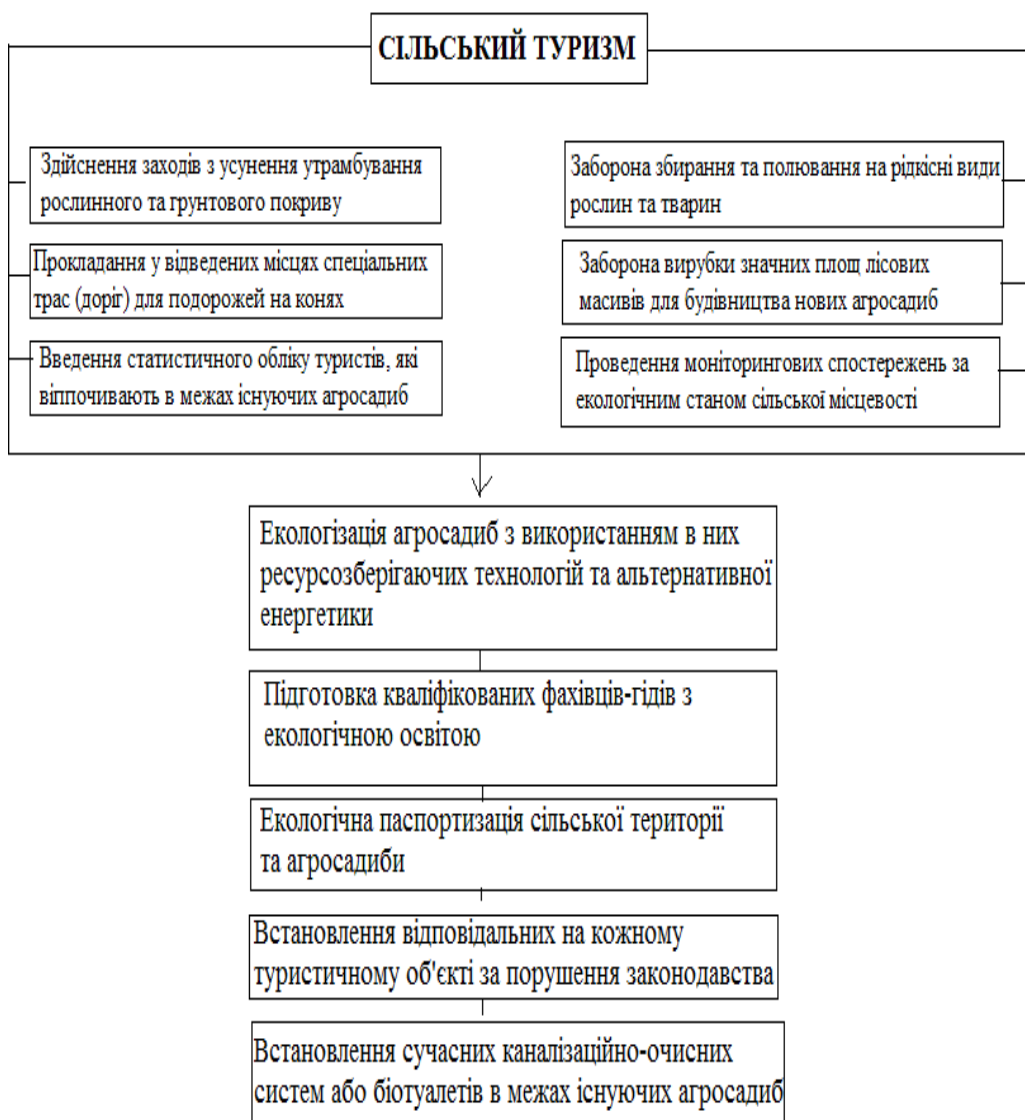

Рис. 1.2.2. – Схема екологізації сільського туризму [68, с. 80]

Приймаючи до уваги основні передумови розвитку сільського туризму та факт того, що даний вид туризму не здійснює шкідливого впливу на довкілля, є одним із способів переходу туристичної індустрії на платформу еколого-орієнтованого розвитку, дозволяє використовувати вже існуючий житловий фонд в межах сільських територій, скорочує інвестиційні витрати і запобігає надмірному використанню лісових та пасовищних площ, даний вид туризму повинен набути в межах України національного значення. Для цього необхідно:

- сформувати державні цільові стратегії та програми розвитку сільського туризму;
- створити державні, громадські або підприємницькі організаційні структури – об'єднання агротуристичних господарств, що створюватимуть бази даних;
- ввести в практику стимулюючі інструменти (субсидії – можуть надаватись органами місцевої чи регіональної влади на поліпшення якості та стану сільського помешкання й зручностей; надання допомоги на проведення активної маркетингової діяльності; початкове інвестування у вигляді дотацій у малорозвинені сільські території; послаблення режиму оподаткування (в залежності від розмірів агросадиби від 3-5 кімнат) тощо);
- проводити чітку маркетингову політику та рекламу з метою популяризації сільського туризму;
- проводити ліцензування та категоризацію агросадиб.

Важливе місце в процесі екологічної орієнтації туристичної діяльності посідає екологізація системи управління, яка полягає у запровадженні нової, екологічно-орієнтовані системи менеджменту туризму. Концепція екологічного менеджменту повинна базуватись на ефективному управлінні діяльністю усієї туристичної галузі, бути направленою на раціональне, екологічно-збалансоване природокористування, збереження та примноження природних цінностей та ресурсів.

На нашу думку, основними завданнями та пріоритетами екологізації управлінської діяльності в туризмі є:

- орієнтація на інтелектуальний розвиток як туристів, так і місцевого населення, їх екологічну освіту і просвіту;
- підвищення рівня екологічної культури взаємовідносин туристів та відпочиваючих з природним середовищем шляхом проектування та прокладання нових екологічних стежок, маршрутів та створення екологічно значимих турів, проведення екологічних тренінгів тощо;
- розробка і впровадження екокультурних норм поведінки у

природному середовищі з поступовим переходом на рівень високої екологічної культури спілкування з природою;

- виховання у туристів і відпочиваючих потреби не тільки насолоджуватись природним середовищем, але й дбати про його майбутнє, а також сприяти збереженню та відтворенню довкілля як основного ресурсу екологічного туризму;

- забезпечення соціально-економічного розвитку вже розвинених та потенційно можливих туристичних центрів;

- розвиток регіонального та місцевого туристичного підприємництва, особливо – сільського туризму;

- підвищення рівня зайнятості населення у сфері екотуризму;

- зберігання місцевих, звичаїв, традицій та реалізація народних промислів;

- поліпшення екологічного стану й відтворення природного середовища території міст, селищ, субурбанізаційних та урбокомпенсаційних смуг, регіонів і держави загалом;

- створення і реалізація найбільш рентабельних екотурів і послуг.

Необхідно пам'ятати, що розвиток агросфери на засадах сталості тісно пов'язаний із розвитком сільських територій, що виявляється в таких положеннях:

- за раціонального використання земельних, водних та інших природних ресурсів в аграрному виробництві зберігаються найважливіші активи розвитку сільських громад;

- якщо сільськогосподарська діяльність оптимально вписується в межі екосистем, то агроландшафти сприятливі не лише для виробничих потреб, але й для життєдіяльності сільського населення і розвитку туристичної галузі;

- виробництво екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, приваблюватиме на сільські території покупців та туристів;

- екологічна безпека аграрного виробництва убезпечує населення від

природно-техногенних явищ, забруднення питної води, продукції рослинництва і тваринництва тощо [76].

З кожним роком все більше туристів прагнуть відпочити поза межами урбанізованого середовища, в тиші та спокої, насолодитись природою, багатством й самобутністю традицій різних регіонів, освоїти для себе нові ремесла, познайомитись із незвичним для них способом життя.

Все це туристи можуть отримати завдяки аграрному туризму, який вже широко розвинений в європейських країнах й, останнім часом, користується популярністю в нашій державі.

Головні соціально-економічні та екологічні передумовами розвитку сільського зеленого туризму наступні:

- зростаючий попитом мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у відносно незмінній, привабливій сільській місцевості;
- унікальна історико-етнографічна спадщина українських сіл;
- різноманітність природно-туристичних ресурсів;
- наявність вільного та відносно дешевого сільського житлового фонду;
- незадіяні трудовими ресурсами для обслуговування туристів;
- традиційна гостинність господарів і доступна (в порівнянні з рекреаційно-освоєними територіями) вартість відпочинку;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, кінних прогулянок, риболовлі, мисливства, збирання ягід, грибів тощо.

З метою активізації господарської діяльності в сільських регіонах України найперспективнішим є державна, маркетингова популяризація сільського (зеленого) туризму [16].

Таким чином, розвиток сільського зеленого туризму суттєво залежить від соціально-економічного та екологічного стану країни. Високий рівень соціально-економічного розвитку села – запорука високого рівня життя сільських мешканців, а якісне навколишнє природне середовище – маркер привабливості відпочивальників до відпочинку у селі.

1.3. Інфраструктурне забезпечення сільського зеленого туризму

Перш ніж перейдемо до розгляду питання туристичної інфраструктури розглянемо безпосередньо сутність поняття «інфраструктура».

Інфраструктура (від лат. *Infra* – «нижче», «під» та лат. *structura* – «будівля», «розташування») – сукупність споруд, будівель, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства [89, с. 107].

Розрізняють виробничу (дороги, канали, порти, склади, системи зв'язку тощо) і соціальну (школи, лікарні, бібліотеки, театри, стадіони та ін.) інфраструктуру.

Іноді терміном «інфраструктура» позначають комплекс так званих інфраструктурних галузей господарства (транспорт, зв'язок, освіта, охорона здоров'я та ін.)

Туристична інфраструктура – це сукупність підприємств й інституцій, які є територіальним, матеріальним і організаційним підґрунтям розвитку туризму. Вона охоплює чотири основні елементи: об'єкти розміщення, харчування, супутню та комунікаційну сферу [33]. Туристична інфраструктура представлена сукупністю матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Вона включає матеріально-технічну базу функціонально-господарських структур, які входять до складу туристично-рекреаційної системи різного порядку. Деякі дослідники до туристичної інфраструктури відносять також і туристичні об'єкти природного походження, пам'ятки, музеї, тощо. Саме туристичні ресурси туристичної інфраструктури займають особливе місце у розвитку всієї туристичної галузі. До ресурсів туристичної інфраструктури відносять сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту. Як правило, їх наявність визначає формування туристичного

бізнесу в тому чи іншому регіоні. Об'єкти, що представляють історичне та культурне минуле країни (музеї, пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти). Об'єкти, що демонструють сучасні досягнення країни в промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці, культурі, медицині та спорті [48].

Інфраструктура саме у туристичній сфері представлена будинками та спорудами, елементами транспортної інфраструктури, закладами культури, іншими закладами, які задіяні в наданні туристичних послуг. Таке визначення в повній мірі відповідає законодавству України. Як і кожна система, туристична інфраструктура має також свою структуру, що потребує постійного розвитку та модернізації. До елементів основної (виробничої) інфраструктури належать об'єкти розміщення, харчування та транспортування туристів. До супутньої інфраструктури належать заклади культури, розважальні заклади, спортивні заклади, заклади охорони здоров'я, в межах яких надаються додаткові послуги туристу [48].

Останні роки в Україні спостерігається швидкий розвиток елементів туристичної інфраструктури. Основою такого розвитку є ефективні інвестиції. Інвестування держави повинно відбуватися в рамках великих інвестиційних проектів, наприклад формування транспортної інфраструктури, будівництво крупних об'єктів та споруд, підготовка інфраструктури систем життєзабезпечення для реалізації проектів освоєння нових рекреаційних територій, тощо. Державно-приватне партнерство може реалізовуватись у концесійних проектах, що дозволяє залучати приватні інвестиції у великі проекти та вирішує ряд законодавчих неузгоджень (наприклад, реалізація проектів на землях державної власності, які не підлягають приватизації).

В організації сільського туризму інфраструктура об'єднує: засоби розміщення туристів – сільські будиночки, селянські садиби, господарчі

двори або ферми; інженерну інфраструктуру – освітлення, опалення, телефонізація, мережа Інтернет, дороги, водопостачання, тобто все те, без чого неможливим буде комфортне споживання турпродукту; виробничу інфраструктуру – народні ремесла та виробництво характерних для даного регіону сувенірів; приготування традиційних страв; організація для туристів різних видів сільськогосподарської діяльності – збір врожаю, догляд за конями, іншими тваринами, випасання худоби тощо; соціальна інфраструктура – будинки культури, кінотеатри, карнавали, ярмарки та виставки тощо.

Інфраструктура в сільському туризмі в першу чергу повинна створювати максимально комфортні, екологічно-сприятливі умови для проживання відпочиваючих, а також мінімально впливати на довкілля та не порушувати екологічну стабільність природного середовища.

Для розвитку сільського зеленого туризму не останнє місце має розвинена інфраструктура в сільській місцевості. Ефективне управління розвитком села вимагає не лише підтримки аграрного сектору економіки, а й забезпечення високої якості трудового потенціалу, поліпшення умов життя, праці, побуту, дозвілля сільського населення; оздоровлення демографічної ситуації тощо [97].

Чинний Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» визначає заходи щодо соціального розвитку села [10], надаючи перелік першочергових організаційно-економічних і правових заходів, які мають бути реалізовані на сільських територіях. Мінімальний розмір державних капіталовкладень, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та АПК, має становити не менше 1 % ВВП [97] (на будівництво об'єктів невикробничого призначення у сільській місцевості спрямовується не менше 50 % державних капіталовкладень, передбачених цією статтею). Проте Закон не виконується, особливо в частині надання переваги селу порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) у спорудженні житла, закладів освіти,

культури і спорту, охорони здоров'я, побуту, торгівлі, комунальних об'єктів, електро- й водопостачання тощо, та в забезпеченні якісного медичного, культурного, спортивного, комунально-побутового, транспортного і торговельного обслуговування села.

Необхідно зазначити, що сучасний стан соціальної сфери села, а за ним й інші аспекти життєдіяльності сільських територій, є близькими до критичного, що підтверджується, зокрема, наступними даними:

1. Несприятлива демографічна ситуація та невинне зменшення чисельності населення в сільській місцевості. З одного боку, в сільській місцевості фіксується зростання народжуваності з 8,7 немовляти на 1 000 населення (2001 р.) до 12,6 (2016 р.). Село, в цілому, молодшає (у 2012 р. кількість осіб у віці 65 і старше років склала 37,9 % від кількості населення у віці 15-49 років; і це є найнижчим показником за останні десять років) [97]. Тим не менш, рівень смертності перевищує народжуваність, скорочення сільського населення за останні десять років становить 163 тис. осіб на рік, а кількість сільських населених пунктів у 2000-2016 рр. зменшилася на 289 одиниць.

Отже, скорочення населення є наслідком постійного впливу економічно активних верств селянства, яке, в свою чергу, обумовлене слабким розвитком сільських територій.

2. Високий рівень безробіття. Хоча Ст. 4 Закону України «Про зайнятість населення» відносить до зайнятого населення членів особистих селянських господарств (ОСГ) [97], на кінець 2016 р. кількість зареєстрованих безробітних серед сільського населення становила 555,1 тис. (у 2011 р. – 211,0 тис. осіб, у 2010 р. – 236,1 тис. осіб) [38]. За даними Державної служби зайнятості, на кінець 2016 р. навантаження на одне робоче місце в сільському господарстві склало 55 осіб на одне вільне робоче місце. Наприкінці 2011 р. аналогічний показник складав 43 особи на одне вільне місце .

3. Найнижча серед галузей економіки оплата праці. За рівнем

середньомісячної зарплати сільське господарство посідає останнє місце (на грудень 2016 р. середньомісячна заробітна плата штатного працівника в сільському господарстві становила 4417 гривень, що майже на 20000 гривень менше, ніж в цілому по економіці країни) [39]. Середньомісячні грошові доходи сільських домогосподарств складають 77 % доходів міських домогосподарств. Зарплата не є основним джерелом коштів селян; головний спосіб самозабезпечення – господарювання на присадибних ділянках. Виробництво продукції в ОСГ із землекористуванням до 1 га (а це 56,3 % загальної кількості ОСГ) спрямоване, переважно, на задоволення потреб родини, при цьому розміри земельної ділянки на одного члена ОСГ часто не дають отримати доходи, достатні для нормальної життєдіяльності.

4. Висока міграція сільського населення. Через низьку вартість робочої сили, що не забезпечує високих стандартів споживання, лише 60 % селян працюють за місцем проживання, намагаючись працевлаштуватися у інших галузях економіки, і у сільській місцевості спостерігається від'ємне сальдо міграції [97]. Відплив найбільш ініціативних економічно активних громадян (перш за все, молоді) до міст та за кордон унеможливорює нагромадження і якісне відтворення сільських трудових ресурсів, прискорює постаріння населення, зменшує кількість працюючих та погіршує якість трудового потенціалу села. Стрімке зростання частки осіб непрацездатного віку в загальній чисельності селян збільшує економічне навантаження на працездатне населення, а також вимагає зміни підходів до забезпечення належного функціонування соціальної сфери села.

5. Недостатній рівень забезпеченості медичними закладами та медичним обслуговуванням. Погіршення соціальної ситуації на селі пов'язане, зокрема, з низькою якістю медичних послуг та нерівним доступом до них різних верств населення (у тому числі, йдеться про первинну медико-санітарну допомогу). Гострими проблемами є дефіцит медичних закладів, кваліфікованого медичного персоналу, низька оснащеність закладів, нестача якісних доріг та автомобілів швидкої медичної допомоги. З 2000 р. утримі

поменшало лікарняних закладів у сфері управління МОЗ України, майже втричі – ліжок в них, більш, ніж утричі – дільничних лікарень, шестеро – диспансерів, кількість фельдшерсько-акушерських пунктів скоротилася з 16 113 до 12 484, із 17 спеціалізованих лікарень залишилася одна, а чисельність станцій та відділень швидкої медичної допомоги зменшилася з 207 до 140 [97].

Рахункова палата (лист № 17-574 від 11.03.2015 р.) фіксує зменшення протягом 2010-2015 рр. кількості самостійних лікарських амбулаторій та поліклінік на 318 одиниць, але за даними МОЗ їхня чисельність зросла (з 2 321 до 3,5 тис.[97]). Проте, навіть за умови збільшення кількості зазначених закладів, забезпеченість ними – 2,4 на 10 тис. населення – вдвічі нижча за європейську (4,9 на 10 тис. населення незалежно від того, місто це чи село) [97]. Наявні значні відмінності між регіонами у забезпеченості амбулаторіями: від 4,3 на 10 тис. населення у Харківській області до 1,53 у Волинській; відсутня кореляція між забезпеченістю амбулаторіями і щільністю населення. Медичні заклади на селі не мають повного набору обладнання, виробів медичного призначення та інвентарю, необхідних для надання первинної допомоги. Кількість введених штатних посад лікарів первинної ланки часто є нижчою за нормативну, а рівень їх укомплектованості за даними МОЗ, становить 76,6 %. Навантаження на лікаря первинної допомоги у сільській місцевості подекуди сягає 5-6 тис. прикріпленого населення. Отже, зростає потреба населення у більш дорогій вторинній та екстреній медичній допомозі [97].

Особливе значення для забезпечення належної доступності первинної медичної допомоги для сільських жителів має наявність автотранспорту. За цим показником також існують значні міжрегіональні відмінності: від 5,2 автомобіля на 10 тис. сільського населення у Харківській області до 1,3 автомобіля у Тернопільській, Івано-Франківській та Рівненській областях. За даними МОЗ автопарк первинної допомоги в усіх регіонах зношений на 80 % і більше [97].

6. Низька забезпеченість мережею сільських освітніх закладів. Протягом 1991-2016 рр. в Україні було закрито майже 40 % державних дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), причому переважно в сільській місцевості, де вони утримувались за рахунок колективних господарств. У 2016 р. рівень охоплення сільських дітей ДНЗ становив 36 % (9,3 тисячі ДНЗ) [97].

Кількість загальноосвітніх шкіл у сільській місцевості на 01.09.2015 р. – 12 799 закладів (1 319 573 учнів); протягом 2010-2015 рр. їхня мережа скоротилася на 1053 школи. Зменшення чисельності дітей шкільного віку на селі призводить до недозаповнення шкіл та неможливості утримувати їх належним чином місцевою владою, і тому запроваджено державну програму «Шкільний автобус», в межах якої забезпечується доставка дітей до шкіл у крупніших поселеннях. Проте 14 208 школярів не охоплені нею внаслідок постійного недофінансування, високої частки несправних та застарілих машин, нерозвиненістю дорожньо-транспортної мережі, відсутності доріг із твердим покриттям [97].

За даними МОН, 11 089 сільських шкіл мають центральне опалення або власну котельню, водогін – 10 791 (в т.ч. з гарячою водою – 5 358); їдальню або буфет з гарячим харчуванням – 11 612 (723 170 місць), фізкультурну залу – 8 578, навчально-дослідні ділянки – 6 139; підсобне господарство – 274 і технічного обладнання: у 2013 р. лише 57,39 % сільських шкіл були підключені до мережі Інтернет, хоча комп'ютеризація та інформатизація середніх навчальних закладів. Проблемою є нестача кваліфікованих вчителів шкіл знижують вплив чинника «географічної віддаленості», скорочують «цифрову нерівність», долаючи відставання в навчанні школярів із сільських (гірських) районів і малих міст [97].

Важливим закладом соціальної інфраструктури села є школи естетичного виховання, які одночасно забезпечують і позашкільну освіту (дозвілля), і є осередками культури, сприяючи естетичному розвитку дітей і підлітків. На 100 тис. сільського населення припадає менше двох таких шкіл,

а їхня кількість постійно зменшується, хоча потреба в них зростає: у 2000/01 році в цих школах навчалися 295,7 тис. осіб, а у 2014/15 – вже 335,79 тис. осіб [97].

7. Житлові умови сільського населення. 35,8 % загальної площі житлового фонду України розташовано в сільській місцевості [97], і селяни мають на 13-19 % вищий, ніж в містах, рівень забезпеченості житлом в розрахунку на одну особу (26,8 м²). У 2016 р. частка домогосподарств із житловою площею, меншою за санітарну норму (13,65 м² на одну особу), у великих містах склала 47,5 %, у малих містах – 37,5 %, у сільській місцевості – 38,6 % [97].

Щодо якості сільського житлового фонду, то вона є незадовільною: майже 32 % сільських домогосподарств мають житло, побудоване до 1960 р., 47,3 % – у 1960-70-х рр, 15 % – у 1980-х рр. Починаючи з 1991 р., у сільських поселеннях побудовано лише 5,1 % у 1900-х рр. і менше 1 % сільського житлового фонду в 2000-х р.р. [97]. Переважна частина сільського житлового фонду є фізично і морально застарілою і відрізняється низьким рівнем комфортності: питома вага житла домогосподарств, обладнаних водопроводом – 35,6 %, каналізацією – 34,4 %, центральним опаленням – 0,7 %, індивідуальною системою опалення – 53,0 %, ванною або душем – 29,8 %, підлоговими електроплитами – 1,2 % [97].

8. Низький рівень розвиненості дорожньо-транспортної інфраструктури. За інформацією Міністерства інфраструктури України, протягом 2011-2015 рр. поліпшено транспортне сполучення у сільській місцевості лише до 208 населених пунктів (загальна протяжність доріг – 455,9 км); станом на 01.01.2016 р. 109 населених пунктів не мають доріг з твердим покриттям. Регулярним транспортним сполученням забезпечено 26,8 тисяч сільських населених пунктів (97,5 % від їх загальної кількості), але якість і порядок обслуговування поселень, які формально мають регулярне сполучення, не є задовільними. Автобуси, що працюють на сільських маршрутах, практично повністю вичерпали свій ресурс і потребують заміни,

так само, які і під'їзди до багатьох населених пунктів [97].

9. Низька забезпеченість об'єктами культурного призначення. У селах України працюють понад 30 тис. закладів культури, зокрема 16 тис. клубних закладів, понад 14 тис. бібліотек, 287 шкіл естетичного виховання та 70 музеїв. Варто зазначити, що з 1990 до 2015 рр. клубних закладів поменшало на 4,6 тисяч: значна частина перебуває у запустінні, зруйнована або змінила призначення. Є проблема й із кадрами для сільських закладів культури через непопулярність цих професій, замалу заробітну плату та відсутність системи сприяння залученню кадрів до села [97].

Скорочується кількість заходів культурно-мистецького спрямування: якщо в 2002 р. в сільській місцевості було проведено 2 668 концертів і 2 039 вистав, то у 2015 р. – 1 851 та 1 607 відповідно. У 1990 р. селяни за рік відвідали 200 млн. кіносеансів, а у 2015 р. лише 370 тисяч, отже відвідання наймасовішого типу культурного заходу скоротилося в 540 разів [97].

Протягом 1990-2015 рр. на 4 тис. скоротилося число бібліотек. У 1997 р. бібліотеки перейшли на утримання місцевих бюджетів, що призвело до повної чи часткової децентралізації бібліотечних систем. Щодалі погіршується їх матеріально-технічна база, вони потребують ремонту, майже всі не опалюються; не поповнюються книжкові фонди та фонди періодичних видань, не кажучи вже про осучаснення бібліотек, розвитку на їх базі інформаційних інтернет-центрів. При цьому, сільська бібліотека (навіть у її нинішньому стані) залишається єдиним безоплатним, отже максимально доступним для всіх верств населення інформаційним та культурним центром сучасного села, а отже потребує всебічного розвитку [97].

Для 33 % сільської молоді не вистачає культурних закладів у їхньому населеному пункті, 16 % селян вважають, що такі заклади розташовані надто далеко [97], а це означає неможливість задовольнити власні культурні потреби, провести повноцінне дозвілля, що призводить до зростання рівня соціально негативних явищ (пияцтва, в т.ч., підліткового, вживання психоактивних речовин, асоціальної поведінки тощо) та не сприяє розвитку

сільських громад. З метою виправлення зазначеної ситуації прийнята Постанова Верховної Ради України від 8 лютого 2012 р. № 4356-VI «Про впровадження мораторію на закриття державних і комунальних закладів культури у сільській місцевості» [1], але говорити про її дієвість зарано.

Явища занепаду інфраструктури українського села загострюються, а інституційне забезпечення державної політики щодо сільських територій є недостатнім: інституції та механізми координації політики створюються і скасовуються, а чинні не завжди діють. Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р схвалена Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [5]. Основною метою визначено забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності. Програма визначає шляхи і способи розв'язання проблем села, встановлює завдання і заходи та очікувані результати, але не містить жодного завдання, яке б зосереджувалося саме на збереженні та розвитку соціальної складової життєдіяльності сільських територій, що, в свою чергу, відбиває загальний підхід до соціальних питань як до другорядних.

Програмою затверджено джерела та обсяги її фінансування, але, за інформацією Міністерства аграрної політики України, у 2017 р. було профінансовано лише 61 % від запланованих завдань і заходів, передбачених Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (таблиця 1.3.1).

Таблиця 1.3.1

Обсяги фінансування з Державного бюджету Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року [5]

За роками	Обсяги фінансування (млрд. грн.)	Виділено коштів (млрд. грн.)
2015	15,3	12,6 (82%)
2016	15,1	9,1 (60%)
I півріччя 2017	14,5	8,99 (61%)

Таким чином, ефективне управління сільськими територіями визначається багатьма складовими, однією з яких є соціальна інфраструктура. Остання має задовольняти життєві потреби провідної продуктивної сили суспільства – людини, та тим самим сприяти розвитку сільської економіки. Наявність ефективно функціонуючої соціальної інфраструктури сільських територій є одним із визначальних факторів не лише соціальної стабільності, але й ефективного господарювання. Відсутність важливих структурних елементів соціальної сфери є причиною масового відпливу робочої сили з сільської місцевості та занепаду сільських територій.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний рівень розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні

Сільський зелений туризм з кожним роком набуває популярності в Україні, насамперед у жителів мегаполісів, коли вони можуть не лише спостерігати, а й активно брати участь у сільському способі життя. Розвиток сільського туризму в Україні відбувається з урахуванням специфіки та характеру природно-ресурсних, соціально-економічних та політичних умов того чи іншого регіону.

В Україні набули розвитку наступні види сільського зеленого туризму:

- короткотерміновий (на період вихідних днів). Даний вид має сезонний характер і, як правило, полягає у риболовлі, збиранні ягід чи грибів, полюванні, катанні на лижах чи санях тощо;
- відпочинковий, кілька тижневий (на період відпусток, терміном в межах 15-40 днів);
- сезонний (сімейний, колективний чи індивідуальний);
- відпочинок іноземців (наприклад, з метою поглиблення знання мови, вивчення історичної і культурної спадщини краю тощо).

В сучасних умовах та відповідно до законодавства України, сільських зелений туризм України представлений у двох формах: мале підприємництво та підсобна господарська діяльність.

Необхідно відмітити, що організація сільського зеленого туризму як у формі малого підприємництва, так і як підсобна господарська діяльність має рід позитивних наслідків:

- гарантування збереження або відновлення традиційної сільської забудови;

- забезпечення туристам комфортних умов розміщення у місцях з відсутністю сучасної, розвиненої готельної інфраструктури;
- створення додаткових робочих місць для сільського населення та ремісників;
- відродження етнокультурних традицій регіону;
- стимулювання виготовлення та збуту якісної, екологічно-чистої сільськогосподарської продукції;
- поліпшення еколого-економічної якості життя мешканців села;
- збереження та відтворення природних ресурсів та територій, а також їх дбайливе, еколого-збалансоване використання.

Останнім часом в Україні вже чітко виділилися регіони, які стали лідерами щодо розвитку сільського туризму [90]. До них належать:

- Західний регіон: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області;
- Південний регіон: Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області;
- Центральний і Північний регіони: Вінницька, Київська, Полтавська, Черкаська, Чернігівська області.

За даними Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму загальна кількість садиб, що на сьогодні вже надають послуги із сільського туризму становить понад 1500 осель [90]. Хоча за даними Державної служби статистики таких садиб на 1.01.2016 рік було 375 (Додаток Б, табл. Б.1.). Сьогодні в Україні тільки починає формуватись економічна основа для організації відпочинку на селі та статистична звітність. Відновлення діяльності закладів соціально-культурного призначення поступово формуватиме сферу нетрадиційних для села видів підприємницької діяльності та сфери розваг.

Аналіз статистичної інформації про стан розвитку сільського (зеленого) туризму у 2016 році за регіонами (фізичні особи-підприємці) показав, що за показниками кількості садиб та кількості розміщених осіб регіони України

суттєво відрізняються (Додаток Б) [71]. Так, за кількістю садиб лідером є Івано-Франківська область – 306 садиб. Але необхідно зазначити, що не усі власники садиб визнають себе офіційно як такими, що надають послуги сільського зеленого туризму. Тому, по окремих областях (Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Луганська, Рівненська, Сумська, Харківська) відсутня інформація про основні показники розвитку сільського зеленого туризму (рис. 2.1.1).

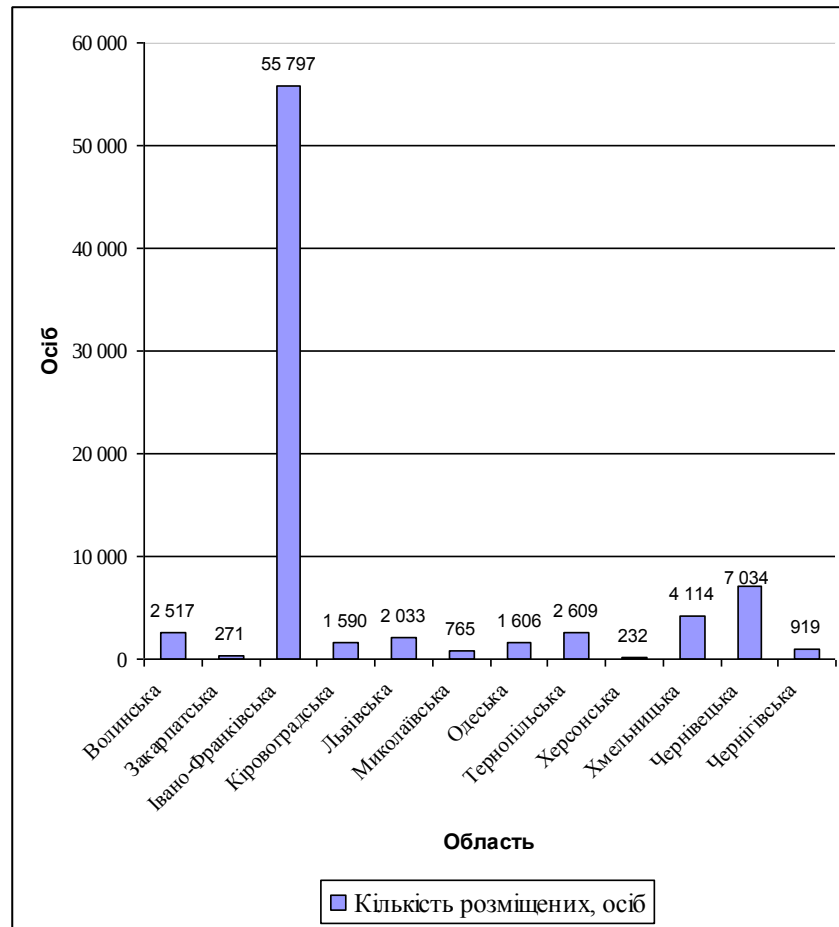

Рис. 2.1.1. – Кількість розміщених осіб в садибах сільського зеленого туризму в регіонах України у 2016 році [складено автором за матеріалами 71]

Проаналізувавши кількість розміщених осіб в садибах сільського зеленого туризму, можемо зазначити, що найбільша кількість відпочивальників у 2016 році була в Івано-Франківській області – 55797 осіб (Додаток Б, Рис. 2.1.1). Пояснити цей факт можна наявністю в області

потужних туристичних атракцій Прикарпаття – гірськолижних курортів, оздоровчих закладів, туристичних баз та маршрутів. Частина туристів та відпочивальників обирають для розміщення також і садиби сільського зеленого туризму.

Однією із найважливіших та узагальнюючих характеристик результативності діяльності в сфері сільського зеленого туризму є ефективність надання послуг.

Ефективність – це складна економічна категорія, що пов’язана з цілеспрямованою, раціональною людською діяльністю. Її варто розглядати з точки зору дієвості витрат, вкладених в агротуристичну діяльність з метою отримання бажаного результату [46].

Економічна ефективність виражає результативність виробництва шляхом зіставлення витрат і одержаного результату:

$$E = \frac{П}{В}, \quad (1)$$

де: В – матеріально-грошові витрати,

П – вартість продукту.

У результаті одержуємо показник, що характеризує величину витрат на одиницю створеної продукції.

Соціальна ефективність виражає ступінь задоволення особистих потреб людини та створення умов для її всебічного розвитку. Вона показує наскільки господарська діяльність відповідає інтересам людини (відпочивальників).

Аналіз показників діяльності садіб сільського зеленого туризму України у 2016 році свідчить, що найбільш ефективною ця діяльність була в Івано-Франківській області, дохід від нарахованих послуг склав 30 463,5 тисяч гривень. В інших областях величина доходу змінювалася від 10 тисяч гривень у Полтавській області до 4 091,8 тисяч гривень у Львівській області (Додаток Б, рис. 2.1.2).

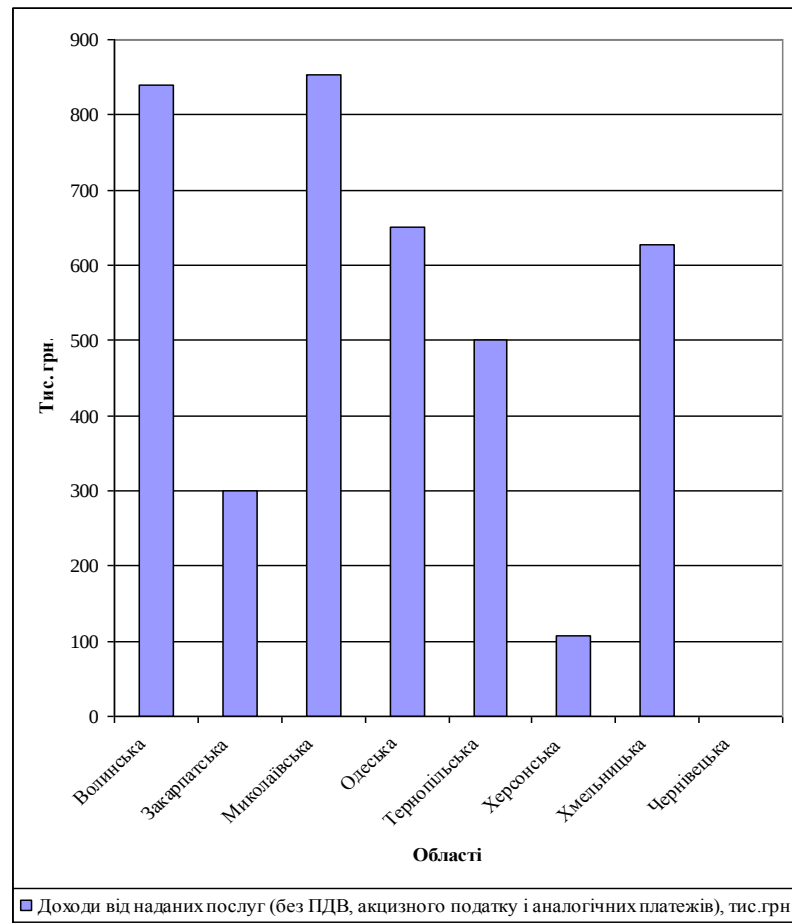

Рис. 2.1.2. – Доходи від наданих послуг в садибах сільського зеленого туризму в окремих регіонах України у 2016 році [складено автором за матеріалами 71]

Таким чином, економічної дохідності від організації сільського туризму, можна досягнути за рахунок (рис. 2.1.3):

- надання послуг з прийому та проживання туристів;
- облаштування туристичних маршрутів та надання платних екскурсійних послуг;
- облаштування та експлуатації стоянок для туристів / туристичних груп;
- транспортного обслуговування туристів (зустріч на вокзалі, організація екскурсій на транспорті господаря тощо);
- егерської діяльності (полювання, аматорське та спортивне рибальство);

Рис. 2.1.3. – Головні статті доходу від організації сільського зеленого туризму [складено автором за 26]

- надання послуг з прокату спортивного туристичного спорядження;
- виробництва та реалізації туристам екологічно чистих продуктів харчування, надання кулінарних послуг;
- реалізації товарів народних промислів;
- проведення культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини (анімації);
- роботи гідів чи екскурсоводів (з числа місцевих жителів, які отримали відповідну освіту) [26].

Хотілося б звернути увагу і на сегмент туристів, які обирають послуги сільського зеленого туризму, формуючи різні групи потенційних відпочивальників, які вирізняються за різними критеріями: *демографічними*

(вік, стать), суспільними (освіта, місце проживання, національність, інтереси) та економічними (дохід, професія).

Найбільш зацікавленими у проведенні відпустки у сільській місцевості є сім'ї з дітьми до 12 років, особи пенсійного віку, а також ті туристи, які не мають великих економічних статків для відпочинку за кордоном. Крім того, серед тих хто планує свій відпочинок в селі розраховує на послуги спеціалізованого характеру. Передусім це стосується шанувальників природи, верхової їзди, рибалок, велосипедистів, корпоративних груп тощо.

До основних сегментів туристів які обирають відпочинок в сільських садибах слід віднести: батьків з дітьми, літніх осіб, осіб, що активно проводять час, корпоративні групи та члени клубів, закордонні туристи (рис. 2.1.4).

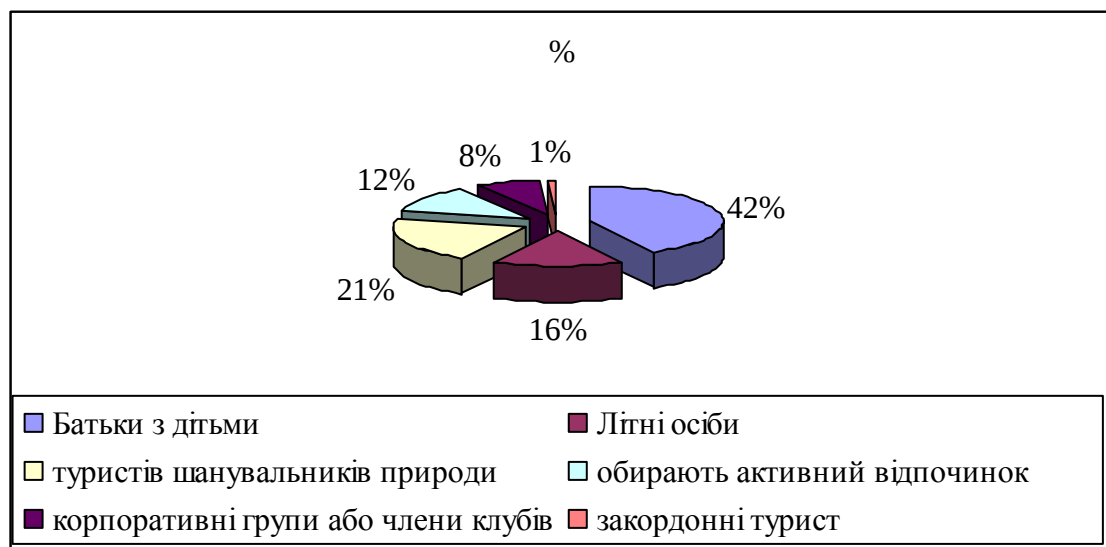

Рис. 2.1.4. – Сегментація туристів що відпочивають в сільських садибах
[складено автором за матеріалами 90]

Батьки з дітьми становлять найбільшу і найголовнішу групу туристів (42%), що проводять відпустку в селі. Ця категорія відпочивальників передусім сподівається на створення власниками садиб умов, які більш сприятливі та цікаві дітям. Тому, плануючи послуги для цієї цільової групи, власникам садиб необхідно забезпечити:

- контакт з іншими дітьми;
- спеціальні місця й приміщення, що оснащені знаряддями для дитячих ігор на відкритому повітрі та всередині будинку;
- ігри, конкурси, розваги, святкування, велосипедні перегони, можливість безпечного купання в озері або басейні;
- кулінарну пропозицію, що пристосована до стандартів дитячого харчування;
- спорядження для дітей, наприклад, дитячі велосипеди, ходунки, крісла, ліжечка;
- окремі спальні для батьків і дітей (або з'єднаними спільним коридором з великою ванною кімнатою для однієї сім'ї);
- певну кількість домашніх тварин та безпечний з ними контакт;
- велику й безпечну площу на подвір'ї та в будинку.

Важливе місце в забезпеченні послуг такої категорії відпочивальників посідає безпека. Тому власники садиб мають поінформувати відпочивальників про небезпеку при поводженні з тваринами, сільськогосподарськими машинами тощо.

Літні особи – це стабільна група туристів з відносно високими вимогами до умов відпочинку, їх близько 16%. Вони належать до гостей, які приїжджають на відпочинок поза сезоном. Одночасне перебування старших людей і галасливих дітей є небажаним, однак можливим. Ця категорії осіб розраховує на наступні послуги:

- затишний будинок зі садом і впорядкованим городом;
- дещо вищий стандарт кімнат із санітарними зручностями, а також для осіб з обмеженими можливостями;
- зручні ліжка, крісла, столи;
- розміщення кімнат на першому поверсі, без високих порогів;
- зручні сходи;
- можливість спілкування, одержання товариських порад, готовність господарів приділити для цього час;

- додаткові кулінарні вимоги (дієтичне харчування);
- можливість перегляду улюблених телевізійних програм;
- легка робота у господарстві;
- доступна медична допомога.

Сегмент туристів старшого віку, як правило, є відданими клієнтами, які повертаються до того самого господарства, як до власної домівки. Власники агротуристичного господарства, що вирішили приймати таких туристів, мають любити товариство осіб такої вікової категорії, бути їх вдячними слухачами.

Категорія туристів шанувальників природи (21%) частіше всього приєднує людей із конкретними екологічними зацікавленнями, які проводять відпустку індивідуально або в колі друзів. Вони шукають тиші й можливості спілкування з природою подалі від міста. Велике значення для цієї групи відпочивальників мають наступні послуги:

- відпочинок у господарстві поблизу лісу, озера, річки тощо;
- спостереження за природою (птахами, дикими звірами, комахами, збирання лісових лікарських рослин);
- можливість утримання власних домашніх тварин;
- традиційні страви, приготовлені з домашніх продуктів, у тому числі вегетаріанська кухня;
- можливість спілкування на тему охорони довкілля, екології, здорового харчування;
- наявність у господарстві різноманітних видів і сортів рослинницької продукції (дерев, кущів, рослин).

Саме ця категорія туристів отримує задоволення від збирання та сушіння лікарських рослин, випікання хліба, виготовлення масла, сиру, сметани, прогулянки по росі, випасання корів, сушіння сіна, нічліг на сіні, доїння кіз і т.і.

Сегмент відпочивальників, які обирають активний відпочинок (близько 12%), наприклад, шанувальники гірськолижного катання, велоспорту або

рафтингу – налаштовані на відпочинок поза межами господарства, найчастіше користуються послугами розміщення зі сніданком та замовляють вечерю. Свій час вони організовують самостійно і сподіваються на:

- прокат відповідного спортивно-туристичного спорядження та інвентарю;
- можливість задоволення різного роду захоплень таких як: верхова їзда, рибальство, гірськолижне катання, піші або велосипедні рейди, сплавлення на різного роду плавзасобах тощо;
- приміщення для просушування одягу й туристичного взуття;
- сауну, баню;
- широку спортивно-рекреаційну базу в околиці.

Наступна група відпочивальників – корпоративні групи або члени клубів (8%). Ця категорія туристів не перебуває надто довго на селі, оскільки приїжджає поза головним сезоном, зазвичай на вихідні або святкові дні та потребує ретельно підготовленої цікавої й різноманітної пропозиції щодо проведення вільного часу. Товариські групи обов'язково розраховують на:

- смачну домашню кухню;
- можливості розваг, спортивних і культурних атракцій;
- толерантність господарів до гучних розмов, співу, танців.

Для цієї групи відпочивальників власники садиб пропонують такі атракції: смаження на вогні шашлику, стейків, поросяти, традиційні способи виробництва алкоголю, розваги, народні танці. Надаючи послуги для цієї групи туристів, необхідно мати більшу кількість нічліжних місць та можливість використання розкладних ліжок.

І остання група – закордонні туристи (1%) – становлять окремий сегмент. Вони приїжджають в українське село найчастіше з країн-сусідів Польщі, Білорусі, Молдови. Часто подорожують власними автомобілями. Для цієї категорії відпочивальників власники садиб мають передбачити дещо вищі вимоги обслуговування, які стосуються чистоти, порядку, охорони довкілля. Необхідним також буде знання іноземної мови (принаймні на рівні

побутового спілкування) та різноманітне меню з урахуванням регіональної кухні. Варто також потурбуватися по безпеку транспортних засобів, якими приїхали агротуристи.

Аналізуючи стан розвитку сільського зеленого туризму в Україні, необхідно зазначити і ряд причин, які стримують розвиток сільського зеленого туризму:

- політико-економічна нестабільність у державі;
- відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського, зеленого туризму;
- відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб сільського туризму;
- низький рівень туристичної інфраструктури та комунікацій;
- недостатній рівень кадрового та рекламно-інформаційного забезпечення.

Важливою проблемою є стан екологічної паспортизації туристичних об'єктів в нашій державі. Жодна туристична територія не має чітко сформульованого та оформленого екологічного паспорту, який би зміг відображати динаміку туристичних потоків у певному регіоні, рівні антропогенних туристичних навантажень на природні екосистеми, а також містити необхідні рекомендації та шляхи усунення екологічних проблем.

З цією метою Департаментом туризму і курортів проводиться робота з активізації розвитку сільського туризму, відпрацювання механізму державної підтримки цього виду туризму з урахуванням досвіду розвинених країн, створення відповідної нормативно-правової бази.

На шляху до еколого-орієнтованого розвитку та відродження українського села ще одним напрямком розвитку сільського зеленого туризму повинно стати саме екологічне маркування існуючих агросадиб. На сьогоднішній день для вирішення даного питання в Україні запроваджена система екологічного маркування агросадиб знаком «Зелена садиба»

(Додаток А). Також Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні запроваджується добровільна категоризація у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба», чотири категорії якої позначаються відповідним знаком. Знак «Українська гостинна садиба» включає композицію із словосполученням українською - «українська гостинна садиба», англійською – «ukrainian guest house» та графічного символу, на якому зображена українська хатинка. Під хатинкою розміщені одна, дві або три квітки, відповідно до якостей житлових умов та рівня послуг [90].

Що стосується основних критеріїв екологічного маркування та сертифікації, то до них належать:

- 1) мінімізація негативного впливу агротуристичного об'єкту на навколишнє середовище;
- 2) економічність використання природних ресурсів;
- 3) підтримка народних традицій та ремесел;
- 4) формування місцевої економіки;
- 5) розвиток екологічно-сприятливих видів розваг та відпочинку.

Екологічне маркування такими знаками дозволяє популяризувати ту чи іншу агросадибу серед екологічно-свідомих туристів чи відпочиваючих, а також гарантує створення екологічно-чистих продуктів та послуг в сфері сільського туризму, та може використовуватись в якості маркетингового інструменту (лише якісні послуги можуть бути предметом маркетингових зусиль). На сьогодні в Україні процедуру сертифікації пройшли 69 садиб, 31 з них отримали знак «Зелена садиба» початкового рівня, 13 садиб – 1-го рівня, 16 – 2-го рівня і 9 садиб – 3-го рівня. Також відмічається позитивна динаміка зростання кількості відпочиваючих у агросадибах головним чином за рахунок зарубіжних споживачів, у яких достатньо високий рівень екологічної свідомості та культури, а також виникає бажання ознайомитись з побутом та звичаями українського села [27, 90].

У перспективі назріває необхідність об'єднання різних європейських систем екомаркування в одну міжнародну, про що говорилося, зокрема, на Міжнародній конференції з питань сільського туризму в Ризі 2-3 червня 2004 року. Таке об'єднання значно полегшить споживачам та турагенціям проблему орієнтування у великій кількості різних знаків, а також суттєво підвищить авторитет єдиного знаку на міжнародному рівні.

Вимоги щодо якості сільських зелених садиб. Для того щоб залучити найбільшу кількість відпочиваючих у сільські (зелені) садиби та отримати за це відповідний прибуток необхідно сформувати мінімальні стандарти сервісу, довести до належного рівня сільські садиби. Згідно з рівнем сервісу в Україні проводиться сертифікація садиб, адже для туриста сертифікат означає попередню гарантію послуг. В нашій державі діє Програма екологічної сертифікації садиб для сільського (зеленого) туризму «Зелена Садиба». Туристи надають перевагу саме тим садибам, що мають сертифікат і знак «Зелена Садиба». Обов'язковою умовою для приймання туристів є проходження господарями садиби комісії санепідемстанції. Необхідним є проведення аналізу води на придатність її для споживання та наявності худоби аналізу ветлікарні. Знак «Зелена Садиба» має три рівні якості, від першого (найнижчого) до третього (найвищого) [27, 90]. Категорії вимог до якості сільських (зелених) садиб програмою екологічної сертифікації «Зелена Садиба»:

1. До довкілля:

- Сільська (зелена) садиба I рівня категоризації - околиці садиби чисті і доглянуті;
- Сільська (зелена) садиба II рівня категоризації – поблизу садиби немає джерел забруднення (сміттєзвалищ, очисних споруд); навколишні місця відпочинку доглянуті та очищені від сміття);
- Сільська (зелена) садиба III рівня категоризації – (садиба розташована на безпечній відстані від джерел екологічного ризику; поблизу садиби є природоохоронна територія);

1. До садиби:

– I рівня – територія садиби доглянута і не має ознак забруднення; не застосовуються хімічні засоби захисту рослин; сміття та залишки збираються в спеціально облаштованому місці;

– II рівня – органічні залишки збираються в компостній ямі або згодовуються домашнім тваринам; не використовуються пластикові садові меблі;

– III рівня – не застосовуються мінеральні добрива; при будівництві та оформленні садиби використані лише екологічно чисті природні матеріали;

2. До кімнат:

– I рівня – в оформленні кімнат використовуються елементи традиційного стилю, витвори народних ремесел; обладнання кімнат виготовлене з використанням натуральних матеріалів місцевого походження;

– II рівня – будівельні матеріали не вміщують азбесту; сміття сортується і вивозиться централізовано; будинок і садиба оформленні у традиційному для даного регіону стилі; створені умови для популяризації видів місцевої фауни; палити дозволено лише в спеціально визначених місцях;

– III рівня – в обладнанні кімнат не використовуються синтетичні матеріали;

3. До продуктів:

– I рівня – джерело питної води повинно бути перевірене відповідною лабораторією; їжа готується з використанням свіжих сезонних овочів та фруктів; доступне вегетаріанське меню);

– II рівня – туристам пропонуються продукти лише українського виробництва; не використовується одноразовий пластиковий посуд; не використовуються продукти в індивідуальній упаковці);

– III рівня – туристам пропонуються продукти лише місцевого виробництва; туристам пропонуються сертифіковані продукти органічного землеробства);

4. До раціонального використання водних ресурсів:

- I рівня – при наявності водогону встановленні системи місцевої каналізації або обладнані асенізаційні колодязі; забруднена вода не потрапляє у довкілля; за наявності водогону крани та регулятори не течуть);
- II рівня – асенізаційні колодязі ізольовані від ґрунтових вод; водогін обладнаний лічильником;
- III рівня – кімнати для гостей обладнані окремим лічильником; у садибі використовується лише вода з природних джерел);

5. До раціонального використання електроенергії та палива:

- I рівня – у садибі встановлені лічильники електроенергії та газу; електропобутові прилади (холодильники, електронагрівачі) вимикаються коли немає туристів);
- II рівня – ведеться підрахунок споживання електроенергії та палива туристами; електричні нагрівачі та прилади для сушіння рук не використовуються; опалення кімнат для туристів регулюється індивідуально;
- III рівня – для освітлення використовуються тільки енергоефективні лампи; для опалення не використовується паливо з не відновлюваних ресурсів; використовуються альтернативні джерела електроенергії);

6. До обмеженого використання побутових хімічних засобів:

- I рівня – використання побутових хімічних засобів зведене до мінімуму);
- II рівня – миючі та дезінфікуючі засоби не містять хлору та бору; синтетичні миючі засоби не використовуються;
- III рівня – засоби побутової хімії не використовуються; холодильники та аерозолі, що містять фреон, не використовуються;

7. До туристичної інформації:

- I рівня – знак «Зелена Садиба» демонструється туристам; Програма «Зелена садиба» доступна туристам; у садибі розміщені «Поради для гостей», що стосується екологічно прийнятої поведінки;

- II рівня – інформація про місцеві природні, культурні та історичні цінності, охорону довкілля та біорізноманіття; туристам доступна карта місцевості;

- III рівня – туристам доступна карта місцевості з позначеними природоохоронними об'єктами та територіями; спеціалізована екологічна преса передплачується або купується; власники садиб мають добрі знання місцевих традицій, добре проінформовані щодо місцевих природоохоронних територій, стежок, пам'яток, історії та культури);

8. До транспорту:

- I рівня – туристам доступна інформація про маршрути та розклад громадського транспорту;

- II рівня – туристи забезпечені транспортними послугами між садибою та найближчою зупинкою громадського транспорту; є можливість оренди транспортних засобів (велосипедів, коней; облаштовано місця стоянки для автотуристів;

- III рівня – можливість орендувати у господаря екологічні транспортні засоби;

9. До рекомендованої туристичної діяльності:

- I рівня – господарі надають туристам інформацію про можливість екологічно-сприятливих видів діяльності та відпочинку;

- II рівня – господарі пропонують туристам оренду спорядження для екологічно-сприятливих видів діяльності та відпочинку;

- III рівня – господарі активно сприяють розвитку екологічно-сприятливих видів діяльності та відпочинку у своїй місцевості);

10. До підтримки народних традицій:

- I рівня – в оформленні будинку і садиби використанні елементи традиційного стилю та декору;

- II рівня – будинок і садиба оформлені в традиційному стилі;

- III рівня – туристи мають можливість ознайомитись чи придбати вироби народних ремесел; розміщення та побут туристів організовано згідно

із старовинним укладом селянського життя; господарі володіють традиційними ремеслами і можуть запропонувати туристам свої вироби та продемонструвати традиційну технологію; туристам пропонують тури та екскурсійні заходи, орієнтовані на підтримку та розвиток місцевих традицій та ремесел);

11. До досвіду роботи:

– II рівня – більше двох років діяльності під знаком «Зелена Садиба»; всі вимоги, що ставляться до садиб I рівня якості.

– III рівня – більше чотирьох років під знаком «Зелена Садиба»; всі вимоги, що ставляться до садиб I і II рівня якості.

Враховуючи досліджені в попередніх розділах установлено, що центральною фігурою в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка мешкає в селі, здійснює основну діяльність, пов'язану з веденням особистого селянського господарства, а також побічну – з використанням майна цього господарства для надання послуг у забезпеченні відпочиваючих житлом, харчуванням, ознайомленням з місцевою культурою та традиціями.

Таким чином, головною рушійною силою бурхливого розвитку сільського зеленого туризму є швидко зростаючий попит на рекреацію на природі, визначається збільшенням невідповідності середовища проживання сучасної людини її фізіологічним і біологічним потребам. Збільшення попиту на сільський відпочинок зростає внаслідок зменшення тривалості робочого часу, збільшення кількості платних відпусток, зростання рівня освіти, розвитку транспортної мережі – залізничної, автодорожньої, повітряного та морського транспорту.

2.2. Оцінка ресурсного забезпечення сільського (зеленого) туризму в Україні

З початку XXI століття сільський зелений туризм, за визначенням експертів Всесвітньої туристичної організації (ВТО), є одним з секторів туристичної індустрії, що динамічно розвивається. Важливим механізмом розвитку сільського зеленого туризму в межах конкретної території з подальшим ухваленням управлінського рішення є аналіз ресурсного забезпечення розвитку даного виду господарської діяльності.

Розглядаючи територію, ми маємо справу не стільки з одним цілим, або одним рівнем цілісності, скільки з різними характеристиками цього об'єкту, що демонструють певну картину цілого.

Відповідно до структури туристичного потенціалу регіону головними туристичними ресурсами для розвитку сільського зеленого туризму є природні та історико-культурні.

Так, природні ресурси як сукупність об'єктів та систем живої та неживої природи, компоненти природного середовища, що оточують людину та використовуються в процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб людини та суспільства визначають можливості організації на даній території функціонування сфери туризму, його ресурсного забезпечення.

Різноманітні природні ландшафти України, виступають як один із чинників розвитку сільського зеленого туризму України. Характер ландшафтної структури території і властивості природних територіальних комплексів (ПТК) завжди відбивають вплив зональних факторів ландшафтоутворення, проте прояв ландшафтоутворення значною мірою видозмінюється місцевими геолого-геоморфологічними, гідрогеологічними, гідрологічними факторами.

У межах України поширені два класи ландшафтів: рівнинних і гірських

ландшафтів (рис. 2.2.1). Клас рівнинних східноєвропейських ландшафтів займає більше 94 % території України, об'єднуючи типи і підтипи ландшафтів, зміна яких відбувається в широтному напрямку. Клас гірських ландшафтів залежно від географічного положення, простягання і висоти гірських пасом Українських Карпат і Кримських гір, характеризується певними спектрами і висотним положенням типів ландшафтів. Гірські ландшафти України представлені класом середньоєвропейських карпатських і класом кримських, що тяжіють до сухих середземноморських ландшафтів.

Рис. 2.2.1. – Ландшафти України [складено автором за матеріалами 66]

Екологічний потенціал території дозволяє визначити можливості насичення території виробничими та соціальними об'єктами без збитку для стійкості природного середовища. Комплексний аналіз території полягає в цілісному розгляді тріади «природа – суспільство – господарство», взаємодія між компонентами якої знаходиться на перетині трьох середовищ: природно-екологічною, соціальною і економічною.

Важливе значення для розвитку сільського зеленого туризму мають історико-культурні туристичні ресурси, як сукупність створених у процесі

історичного розвитку даної території пам'ятників матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристичного інтересу. До групи історико-культурних рекреаційних ресурсів належать пам'ятки історії, історико-архітектурні пам'ятки, пам'ятки сучасної архітектури, унікальні споруди культури, спорту тощо. Так, загальна кількість пам'яток культурної спадщини занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України станом на 01.01.2016 р. національного значення становить 905, місцевого значення – 8724. Найбільша їх кількість представлена у м. Києві та Дніпропетровській області, відповідно (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Перелік

пам'яток культурної спадщини занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України станом на 01.01.2016 р. [складено автором за даними 72]

№ п/п	Назва області	Загальна кількість пам'яток національного значення	Загальна кількість пам'яток місцевого значення
1	2	3	4
1.	АР Крим	63	1080
2.	Вінницька	28	47
3.	Волинська	23	20
4.	Дніпропетровська	24	1900
5.	Донецька	14	75
6.	Житомирська	16	86
7.	Закарпатська	15	43
8.	Запорізька	12	402
9.	Івано-Франківська	31	33
10.	Кіровоградська	6	55
11.	Київська	38	197
12.	Луганська	19	478
13.	Львівська	39	65
14.	Миколаївська	30	3
15.	Одеська	26	1022
16.	Полтавська	32	169
17.	Рівненська	17	8
18.	Сумська	37	189

Продовження таблиці 2.2.1

1	2	3	4
19.	Тернопільська	5	236
20.	Харківська	34	937
21.	Херсонська	34	10
22.	Хмельницька	22	170
23.	Черкаська	40	52
24.	Чернівецька	16	40
25.	Чернігівська	80	458
26.	м. Київ	181	917
27.	м. Сімферополь	23	32
28.	РАЗОМ	905	8724

Окрім вище розглянутих видів історико-культурних ресурсів необхідно виділити ще й категорії пізнавальних, подієвих, етнографічних, біографо-соціальних ресурсів.

Характерними елементами пізнавальних ресурсів є соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане з територією та історією як України, так і інших країн. До них належать, зокрема, місця, пов'язані з життям, діяльністю або перебуванням в Україні всесвітньо відомих письменників, художників, політичних діячів.

Так, наприклад, гончарство Опішного, що в Зінківському районі області, зробило містечко столицею українського гончарства, постало світовим мистецьким брендом, увійшло до літопису світової художньої культури, стало етнічним символом народномистецької культури України. Останнім часом селище стало центром туризму, який щодня приймає сотні гостей з різних куточків України та інших країн в Національному музеї заповіднику українського гончарства. В музеї зібрана найзначніша в Україні колекція творів народних майстрів-гончарів та художників. Основу складають твори монументальної кераміки, що створюються визначними українськими гончарями, художниками-керамістами, скульпторами під час престижних щорічних Національних симпозіумів гончарства, симпозіумів монументальної кераміки в Опішному «Поезія гончарства на майданах і в парках України». Галерея – єдина в Україні та налічує понад 35000

керамічних витворів мистецтва, які розміщено на відкритому просторі. Відвідувачі музею мають можливість не тільки ознайомитися з творами гончарства та кераміки, а й отримати майстер клас від знаних майстрів [70].

Подієві ресурси належать до динамічних чинників формування туристичних потоків, оскільки включають мотиваційні передумови подорожі до місця, де відбувається подія чи явище. Категорія подієвих ресурсів стала виділятися порівняно недавно, поряд з формуванням цього спеціалізованого виду туризму, зростанням кількості різного роду культурних подій, які мають ярко виражений рекреаційний – пізнавальний, розважальний, відпочинковий характер. Подієві ресурси охоплюють найбільш суттєві прояви сучасного суспільного буття із його модою на глобалізацію, екологію, активний і здоровий спосіб життя, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки людини у соціумі, включають його пропаганду та механізми реалізації. Необхідно зазначити, що дана теза найбільшою мірою стосується частини світової спільноти, яку прийнято називати Західним світом.

Неперевершеним проявом національної самобутності та колориту є свято народної творчості на Національному Сорочинському ярмарку у селі Великі Сорочинці Миргородського району. Ярмаркова торгівля у містечку Сорочинці відома з другої половини XVII ст. У XIX – на початку XX ст. в селі щороку відбувалося 5 ярмарків, які тривали 1 – 3 дні, ряди на ярмарку були завалені товарами: колесами, склом, дьогтем, тютюном, керамікою, діжками, гребінцями, одягом, взуттям. Ярмарок не обходився без кобзарів та лірників. Та, поступово ярмаркова торгівля припинилася. Тільки в 1966 р. його було відновлено, ярмарок відбувався щороку, але вже один раз, у останню суботу і неділю серпня і приурочувався до закінчення жнив [47].

Окремі види подієвих ресурсів найбільш доцільно класифікувати за тематикою заходу: національні і релігійні свята, гастрономічні, музичні, театральні фестивалі, спортивні змагання, покази мод, карнавали, технічні салони і виставки, економічні форуми тощо.

Етнографічні ресурси – традиційна складова історико-культурного потенціалу, проте останнім часом стала відігравати більш важливу роль, внаслідок підвищення національної свідомості суспільства, введення спеціалізованих освітніх програм в загальноосвітніх навчальних закладах. До етнографічних ресурсів, як вже відзначалося вище, входять різномірні групи ресурсів, які в цілому утворюють єдину тканину неповторної самотутності і національного колориту. До числа таких ресурсів відносять – традиції, обряди, свята, народні промисли, національну кухню, традиційні житла, одяг, танці й ін.

Серед великої кількості музичних фестивалів та свят України є і Полтавські (табл. 2.2.2).

Таблиця 2.2.2

Культурно-мистецькі та етнографічні заходи на території Полтавської області [складено автором за даними 44]

Назва події	Місце проведення	Специфіка	Рівень, періодичність
1	2	3	4
Свято козацької Покрови	с Велика Багачка	Культурно - мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Взяв би я бандуру»	с. Велика Багачка	свято кобзарського мистецтва на вшанування пам'яті кобзаря Ф.Д. Кушнерика	Обласний, щорічно
«Тарас Бульба»	сел. Велика Багачка	Туристично-мистецький фестиваль козацьких реконструкцій	Обласний, однократно
«Пісенне джерело»	м. Градизьк Глобинського району	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Пісні Бузкового гаю»	сmt Диканька	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
Обласне свято писанкарства	м. Карлівка	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Дзвонкова криниця»	с. Нижня Ланна Карлівського району	Пісенне свято	Обласний, щорічно
«Козацької слави цілюще джерело»	Козельщинський район	Театралізоване свято	Обласний, щорічно
«Калинове літо на Дніпрі»	м. Горішні Плавні	Фольклорний фестиваль	Міжнародний, щорічно
Національний Сорочинський ярмарок	с.Великі Сорочинці Миргородського району	Свято народної творчості	Всеукраїнський, щорічно

Продовження таблиці 2.2.2

1	2	3	4
«Осіньне рандеву»	м. Миргород	Фестиваль-конкурс сучасного українського романсу	Всеукраїнський, щорічно
«Прийди, прийди до мене, Неділенько Зелена!»	смт Нові Санжари	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Передзвони осені»	м. Полтава	Мистецький фестиваль	Обласний, щорічно
«Різдвяна феєрія»	м. Полтава	Обласний огляд-конкурс вертепів та колядних гуртів	Обласний, щорічно
Будь благословенна, Покрово!»	с. Щербані Полтавського району	Культурно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Решетилівська весна»	смт Решетилівка	Виставка майстрів народної творчості	Обласний, щорічно
«Благословенні ви, сліди мандрівника Сквороди»	смт Чорнухи	Літературно-мистецьке свято	Обласний, щорічно
«Роде наш красний»	смт Шишаки	Огляд-конкурс родинних та сімейних ансамблів	Обласний, щорічно
«Купальські ігри»	с. Гоголеве, Шишацький район	Фольклорно-етнографічне свято	Обласний, щорічно

Основним завданням кожного фестивалю є залучення звичайних людей, молоді до участі в народній творчості, розвиток українського фольклору, традицій, звичаїв різних національностей, духовне збагачення українського народу. Важливим є знайомство з джерелами автентичного фольклору і національних етнографічних груп України, привернення уваги до вивчення народної творчості.

У рамках фестивалів дуже часто проводяться виставки образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва (національні подвір'я, містечка) та концертні виступи колективів чи окремих виконавців. Крім того, сучасна фестивальна культура прагне до розвитку та популяризації українського мистецтва, до його співзвучності з сучасністю, зберігаючи при цьому традиції минулого.

Біографо-соціальні ресурси – специфічна складова історико-культурних ресурсів (категорії пам'ятники історії), яка об'єднує об'єкти та місцевості пов'язані з певним життєвим циклом (епізодом) тієї чи іншої

видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть (загибель), поховання) [24].

Микола Васильович Гоголь – гордість Полтавського краю і усієї України, цікава і багатогранна особистість. Об'єктом туристичної привабливості є садиба Гоголів-Яновських, розташована в с. Гоголеву Шишацького району, яка найбільш повно розкриває сторінки життя письменника, його оточення, сім'ю, час. Музей-заповідник було відкрито 1 квітня 1984 року в до 175-річчя від дня народження геніального письменника. Музей садиба користується великою популярністю в прихильників творчості Гоголя. Традиційним стало проведення в заповіднику фольклорно-етнографічного свята «Купальські ігри на батьківщині Миколи Гоголя» [67].

До історико-культурних рекреаційних ресурсів також слід віднести і культурні установи, які задовольняють відповідні рекреаційні потреби як місцевих рекреантів так і туристів. Це музеї, картинні галереї, виставкові зали, які спеціалізуються на збереженні, демонстрації і пропаганді витворів мистецтва, науки, техніки та ін. Найбільш характерними для сільської місцевості є церкви, монастирі, музеї – краєзнавчі, прикладного мистецтва, музеї-пам'ятки, фортеці, історико-культурні заповідники, кургани, могильники. Використання в екскурсійних цілях цих об'єктів історії і культури дозволить підвищити різноманітність видів діяльності в сільській місцевості, поєднувати задоволення духовних і фізичних потреб населення в процесі споживання туристичного продукту в сільській місцевості.

Безцінним етнографічним об'єктом Полтавщини є Музей весілля в с. Великі Будища Диканського району. Музей відкрив свої двері в 2008 році в селищному Будинку культури. У музейному фонді зібрано величезну кількість весільних рушників, сорочок-вишиванок, предметів побуту, святкового оздоблення і прикрас. Головна гордість музею – це весільна сукня, пошита ще в 1926 році. У ньому місцева жителька Олена Кравченко виходила заміж. Своїм відвідувачам музей пропонує провести справжній

весільний обряд, який відповідає всім стародавніми канонами. Серед закоханих ця послуга користується великим попитом. Молоді пари приїжджають сюди, щоб провести обряд одруження зі старовинним українським колоритом [65].

Важливим елементом дозвілля і пізнання місцевої культури є кулінарне мистецтво у сільському зеленому туризмі. Це мистецтво, яке викликає захоплення у людей і спонукає туристів долати багато кілометрів, щоб ознайомитися з кухнями різних регіонів України, спробувати те або інше блюдо.

Українська кухня складалася впродовж сторіч і з давніх часів відрізнялася різноманітністю, високими смаковими і поживними якостями. Велику кількість страв (крученики, завиванці, фарширована птиця, й овочі, шпиговане салом і часником м'ясо) готують у шпигованому і начинюваному вигляді. Особливо смачні і корисні комбіновані страви з м'яса та овочів – голубці з м'ясом, крученики волинські, яловичина шпигована з буряками тощо. Українські страви відомі своєю різноманітністю та високими смаковими якостями. Українська кухня нараховує сотні рецептів: борщ, й пампушки, паляниці, й галушки, грибна юшка, грибний соус, бануш, вареники й ковбаси, печені та напої з фруктів і меду, відомі далеко за межами України. Деякі страви мають багатовікову історію, як-от, український борщ. Уже в період трипільської культури (5-6 тисяч років тому), яку сприйняли східні слов'яни, населення Правобережної України вирощувало зернові культури – пшеницю, ячмінь, борошно.

Багато особливостей української кухні були обумовлені способом життя народу, переважна більшість якого займалась важкою хліборобською працею. Щоб виконувати важку працю, людям була потрібна ситна, калорійна їжа. Тому для української кухні характерні страви, що багаті і на білки, і на жири, і на вуглеводи. Примхи ж національного характеру вимагали, аби ця їжа була смачною. Саме тому для більшості страв

характерний складний набір компонентів (так, у борщі їх нараховується до 20), а також комбінування декількох способів теплової обробки продуктів.

В XIX столітті в Україні дуже широко поширюється картопля, що використовується для приготування перших та других страв й гарнірів до рибних та м'ясних страв. Цей овоч став в Україні «другим хлібом» і знайшов широке застосування – практично всі перші страви починають готуватися з картоплею, замінюючи нею традиційну городину – пастернак, ріпу.

Кожному з етнографічних районів України властиві свої особливості кухні, зумовлені історичними особливостями та традиціями. Унікальні рецепти, за якими багато століть готують українські страви привертають туристів не тільки своїми смаковими якостями, але і невисокими цінами.

Собівартість туристичних послуг сільської зеленої садиби і відповідно ціни на ці послуги значно нижчі ніж послуги готелів чи баз відпочинку. До основних послуг зеленої садиби належать: трансферт (транспортне обслуговування), проживання, харчування. Додаткові послуги включають: послуги з організації екскурсій, організація майстер-класів, послуги гідів, гідів-перекладачів, послуги залучення туристів до участі у народних обрядах, культових дійствах, фестивалях, ярмарках та інших масових акціях, послуги з прокату засобів пересування, туристичного спорядження, послуги побутового обслуговування, право користуватися приватними рекреаційними угіддями. Тому, оптимальна цінова політика сільської садиби полягає у встановленні такого рівня цін, який би дозволив завоювати й утримувати позиції на певній частці ринку, забезпечувати планований обсяг прибутку, вирішувати стратегічні та оперативні завдання розвитку закладу.

Так, наприклад, ціни на харчування та розміщення в садибі «Дикий мед» Івано-Франківська область, Яремчанська міськрада, село Татарівна на 1 січня 2017 року становили в залежності від страв змінюються від 26 гривень (картопля відварна за 200 грн.) до 320 гривень (качка запечена з яблуками за 1кг) (табл. 2.2.3, Додаток В) [83].

Необхідно зазначити, що основними факторами при формуванні ціни

на послуги сільського зеленого туризму, є:

- 1) собівартість туристичної послуги;
- 2) унікальність, ступінь новизни послуги;
- 3) рівень, динаміка цін на ринку;
- 4) сезонність;
- 5) співвідношення попиту та пропозиції на продукт.

Більшість власників садиб сільського зеленого туризму використовують маркетинговий підхід до ціноутворення. Суть його полягає в тому, що ціна на посольській садибі встановлюється з урахуванням цінової кон'юнктури найближчих прямих конкурентів, вигідності місце розташування садиби, близькості до розрекламованих курортно-рекреаційних центрів, мальовничості довкілля тощо.

Таким чином, природні умови разом з різноманіттям видів історико-культурних ресурсів, суттєво визначають розвиток сільського зеленого туризму в Україні. А наявність в регіонах певних пізнавальних, подієвих, етнографічних та кулінарних ресурсів та встановленні демократично низькі ціни на послуги сільського зеленого туризму можуть придати відпочинку більший колорит та залишитися у пам'яті на багато років.

Таблиця 2.2.3

**Ціни на розміщення в садибі «Дикий мед»
(сніданок включений у вартість)***

ціни в грн. за номер (за 2 особи)

Тип номеру	№ номеру	Оксамитовий сезон	Осінній сезон	Зимовий сезон	Святковий сезон 28.12.18 – 10.01.19						Високий сезон	Весняний сезон
		02.09.18 – 14.10.18	14.10.18 – 07.12.18	07.12.18 – 29.12.18	Новорічний			Різдв'яний			10.01.19 - 10.03.19	10.03.19 - 26.04.19
		Всі дні	Всі дні	Всі дні	28.12.18 - 31.12.18	31.12.18 в т.ч. Новорічний банкет	01.01.19 - 04.01.19	Мінімальний пакет (5 днів)	04.01.19 - 10.01.19	Мінімальний пакет (5 днів)	Всі дні	Всі дні
Економ	№ 01, 17	450	400	550	1100	3800	1100	8200	1100	5500	600	450
Комфорт міні	№ 12, 16, 19, 20, 21, 22	550	500	650	1300	4000	1300	9200	1300	6500	750	550
Стандарт	№ 3, 7, 11, 14, 15, 18	750	650	850	1700	4400	1700	11200	1700	8500	990	750
Півдуплекс	№ 2, 4, 8	890	790	1050	2000	4700	2000	12700	2000	10000	1200	890
Півдуплекс покращений	№ 1, 5, 9	1050	950	1200	2400	5100	2400	14700	2400	12000	1450	1050
Люкс двокімнатний	№ 6, 10, 13	1300	1100	1500	2800	5500	2800	16700	2800	14000	1700	1300
Додаткове місце				Від вартості номеру: 20% - дорослі 10% - діти (до 12 років)								

У випадку пізнього виїзду плату за номер стягується в такий спосіб: (Складено автором за матеріалами [83])

- до 18:00 оплата здійснюється в розмірі 50% від вартості номеру за одну розрахункову добу
- після 18:00 оплата у розмірі 100% від вартості номеру за одну розрахункову добу

2.3. Сучасна модель розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні

Сільський зелений туризм орієнтований здебільшого на мешканців міст, які не мають досвіду перебування в сільській місцевості і хотіли б скористатись послугами з розміщення в агросадибі, можливістю безпосереднього контакту з місцевими жителями, участю у сільськогосподарській виробничій діяльності тощо.

Як і будь-яка господарська діяльність, сільський зелений туризм ставить собі за мету пропонування продуктів та надання якісних послуг. Продукт повинен задовольняти потреби гостей садиби, бути повторюваним та доступним, а також відповідати діючим національним та міжнародним нормативам і стандартам.

При поступовому збільшенні кількості відпочивальників виникає потреба в задоволенні різноманітних потреб, що стимулює розвиток сфери агротуристичних послуг. До головних цілей агротуристів слід віднести: природно-пізнавальну з проведенням активної діяльності в сільській місцевості, освоєнням нових видів, знайомством з рідкісними (або реліктовими) видами флори чи фауни; гастрономічну з можливістю харчування та купівлі екологічно чистої сільськогосподарської продукції, знайомством з особливостями приготування традиційних (регіональних) страв; історико-культурна з вивченням культури, традицій, побуту, звичаїв регіону, відвідуванням історико-культурних об'єктів та пам'яток; соціально-психологічна з відновлення психологічного стану шляхом тісного контакту з навколишнім природним середовищем та комфортними умовами проживання на свіжому повітрі, в тиші та спокої; рекреаційна з відпочинком та оздоровленням на природі (не рідко поблизу розташовані заповідні території, місця з мінеральною водою, лікувальними грязями тощо) (табл. 2.3.1) [41].

Таблиця 2.3.1

Цілі агротуристів [складено автором]

Цілі агротуристів	Зміст цілей
Природно–пізнавальна	– проведення активної діяльності в сільській місцевості (риболовля, фотомисливство, збиральництво, бджільництво тощо); – освоєння нових видів діяльності (їзда верхи на конях, вирощування сільськогосподарської продукції, догляд за тваринами тощо); – знайомство з рідкісними (або реліктовими) видами флори чи фауни тощо.
Гастрономічна	– можливість харчування та купівлі екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, власноруч вирощеної в межах ОСГ; – знайомство з особливостями приготування традиційних (регіональних) страв.
Історико–культурна	– вивчення місцевої культури, традицій, побуту, звичаїв; – відвідування історико–культурних об’єктів та пам’яток.
Соціально–психологічна	– відновлення психологічного стану шляхом тісного контакту з навколишнім природним середовищем; – комфортні умови проживання на свіжому повітрі, в тиші та спокої.
Рекреаційна	– відпочинок на природі (не рідко поблизу розташовані заповідні території, місця з мінеральними водами, лікувальними грязями тощо); – оздоровлення.

Враховуючи цілі та вподобання туристів власник садиби може організовувати:

- відпочинок і проживання в оригінальних чи адаптованих під етнографічний стиль будівлях;
- активний туризм (облаштувати на своїй території спортивний майданчик, розробити маршрути для велосипедних та кінних прогулянок);
- екологічний туризм (відпочинок поза межами урбанізованого

середовища, споживання екологічно чистих продуктів, мінеральної води, екскурсії для ознайомлення з природо-заповідними об'єктами регіону тощо);

– пізнавальний туризм (вивчення історії та культури регіону, характеру сільськогосподарського виробництва, народних промислів);

– мисливство та рибальство (за наявності відповідних дозволів чи ліцензій);

– культурно-історичний туризм (екскурсії, національні обряди, побут) тощо [18, с. 102-111].

Для забезпечення високоякісного обслуговування власники сільських садиб повинні взяти на себе відповідальність про:

– матеріально-технічне забезпечення туристичного продукту (наприклад, комфорт кімнат, оснащення їх побутовою технікою, оснащення санітарного вузла тощо);

– емоційно-абстрактну якість (рівень сервісного обслуговування).

Сучасна модель організації відпочинку в садибах сільського зеленого туризму в Україні передбачає: умови проживання (типи поселень), види діяльності та значення (Табл. 2.3.2)

Таблиця 2.3.2

Сучасна модель організації сільського зеленого туризму в Україні [складено автором за матеріалами 18]

Умови проживання (типи поселень)	А) в будинку сільського господаря (агросадибі) з послугами харчуванням у вигляді: – сніданку; – сніданку та обіду / вечері; – повний пансіон (триразове харчування). Б) в будинку сільського господаря (агросадибі) без харчування; В) в окремо орендованій агросадибі в межах сільської території з харчуванням / без харчування; Г) агрокемпінг (без харчування на базі особистого селянського господарства / агросадиби); Д) нічліг у межах агросадиби із самообслуговуванням (як варіант – ночівля на сіні).
---	---

Продовження таблиці 2.3.2

Види діяльності	– пішохідні, кінні, велосипедні прогулянки; – катання на безмоторних човнах, байдарках; – риболовля та мисливство; – збір грибів, ягід, лікарських рослин; – знайомство з побутом і традиціями регіону; – гастрономія (споживання та самостійне приготування страв місцевої кухні); – допомога господарям у сільськогосподарських роботах, догляд, випасання та годівля тварин; – екскурсії та агророзваги (як приклад – кукурудзяні лабіринти); – гіпнотерапія (аромотерапія, апітерапія); – ярмарки, фольклорні й тематичні вечори тощо.
Значення	А) підтримка та розвиток сільського регіону; Б) екологічна просвіта та виховання; В) підтримка сільськогосподарського виробництва; Г) покращення якості та умов проживання сільських жителів.

Для успішного ведення бізнесу, підвищення якості послуг й конкурентоспроможності необхідно:

- визначати та усувати труднощі;
- розкривати нові можливості для розвитку;
- виділяти пріоритетні напрями розвитку сільського зеленого туризму;
- розробляти бізнес-плани та пристосовуватися до змін зовнішнього середовища;
- застосовувати сучасні технології організації управлінських процесів;
- змінювати стратегічні напрями діяльності і, відповідно, і здійснювати стратегічне управління.

Саме тому, нами проведено детальний SWOT-аналіз умов та перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Його результати показали, що в Україні є потенціал та всі необхідні умови для розвитку цього виду туризму (табл. 2.3.3).

Таблиця 2.3.3

SWOT-аналіз умов розвитку сільського зеленого туризму в Україні [складено автором]

Сильні сторони	Слабкі сторони
- наявність природних, історико-культурних, архітектурних ресурсів; - сільськогосподарський потенціал; - розгалуженість діяльності особистих селянських господарств; - наявність вільного житлового фонду в сільській місцевості; - самотність традицій, звичаїв, обрядів; - відносно дешеві ціни на відпочинок; - наявність уже прокладених екскурсійних та екотуристичних маршрутів; - готовність сільського населення зайнятись бізнесом.	- несприятливе правове та економічне середовище; - відсутність спеціалізованих програм кредитування й оподаткування для сільського населення, задіяного в агро туристичній сфері; - необізнаність сільського населення основам ведення агротуристичного бізнесу; - недостатньо використовується досвід сусідніх країн (Польща, Чехія, Австрія, Франція, Італія та інші); - низький рівень екологічної культури та свідомості; - низький рівень транспортної інфраструктури; - проблеми з водопостачанням; - відсутність інформаційної підтримки – єдиного бренду, реклами, інформаційних центрів; - відсутність статистичної бази даних об'єктів агротуристичної діяльності та чисельності туристопотоків; - незахищеність від природних негараздів; - слабка система просування агротуристичного продукту.
Можливості	Загрози
- перехід до сталого розвитку сільських територій; - створення додаткових робочих місць; - покращення умов проживання населення; - збереження культурно-історичної спадщини, відродження традицій; - вирощування екологічно безпечної сільськогосподарської продукції; - підвищення соціально-культурного, екологічного рівня населення та самих туристів; - розвиток малого підприємництва на селі; - розвиток і модернізація інфраструктури (дороги, інженерія та комунікаційні мережі, заклади громадського харчування тощо); - залучення іноземних туристів; - охорона та збереження довкілля; - створення нових атракційних об'єктів.	- нестабільність законодавчої системи, економічної та політичної ситуації; - відсутність зацікавленості з боку державної влади у розвитку сільський зелений туризму; - поява проблем у зв'язку із погіршенням екологічної ситуації; - конкуренція зі сторони туристичних центрів в інших регіонах; - втрата туристичного ринку у зв'язку із низьким рівнем сервісу та обслуговування.

Проведений SWOT-аналіз має важливе значення для здійснення стратегічного планування. Він дозволяє систематизувати проблемні ситуації в різних регіонах країни, краще зрозуміти структуру ресурсів, на які слід опиратися у вдосконаленні сільського зеленого туризму, виділяти і використовувати нові можливості швидше, ніж конкуренти, приймати зважені рішення, що стосуються розвитку бізнесу.

SWOT-аналіз пропонує можливість узагальнити коло проблем, які стримують розвиток агротуристичної галузі в Україні.

До них ми відносимо:

- відсутність права у місцевих органів державної виконавчої влади на здійснення перевірок суб'єктів агротуристичної діяльності з метою контролю за якістю надаваних послуг;
- недотримання вимог законодавства щодо відводу земельних ділянок та хаотичного розміщення на них туристичних об'єктів;
- недостатня кількість обладнаних туристичних маршрутів;
- незадовільний стан доріг;
- несприятливі умови кредитування суб'єктів агротуристичної діяльності;
- невідповідність співвідношення «ціна – якість» туристичних послуг.

Результати SWOT-аналізу демонструють, що сільський зелений туризм є найбільш реальним та пріоритетним напрямом розвитку, що може сприяти активізації сільськогосподарської діяльності в регіоні та спонукати сільське населення до отримання економічної вигоди.

Крім того, сільський зелений туризм слід відносити до еколого-безпечних видів туристичної діяльності, що дозволяють зберігати й охороняти природну та культурно-історичну спадщину регіонів, забезпечувати екологічну просвіту, добробут і здоров'я як сільських жителів, так і самих екскурсантів, мінімізувати використання ресурсів, що не відновлюються.

При цьому слід зауважити, що будь-яка підтримка з боку держави не матиме очікуваних результатів без активної позиції самих власників садиб, без їх самоорганізації для вирішення головних проблем. Тому надійним і вивіреним часом інструментом для їх подолання можуть стати обслуговуючі кооперативи у галузі сільського зеленого туризму [73].

Обслуговуючі (сервісні) кооперативи у міжнародній практиці неодноразово доводили свою доцільність як засіб самопомогі населення щодо вирішення найрізноманітніших господарських проблем. Саме тому пропонуємо до розгляду загальну характеристику обслуговуючого кооперативу у галузі сільського зеленого туризму. Необхідно зазначити, що пропозиція щодо заснування таких кооперативів показує багаторічний міжнародний досвід, при якому обслуговуючий кооператив і спілка (асоціація, федерація) можуть взаємодоповнювати одне одного, виконуючи свої статутні завдання.

Так, якщо основними форми роботи Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні є проведення конференцій, виставок, фестивалів, тренінгів, круглих столів у регіонах України, видання журналу, посібників та інших інформаційних матеріалів [90], то обслуговуючий кооператив може надавати цілий спектр послуг, пов'язаних з безпосередньою господарською діяльністю кожного члена-власника агрооселі як учасника бізнесу у сфері зеленого туризму. Розглянемо детальніше переваги пропонованого обслуговуючого кооперативу (табл. 2.3.4) [73].

За даними таблиці 2.3.4, слід зауважити, що обслуговуючий кооператив у сфері сільського зеленого туризму законодавчо наділений значно більшими можливостями для реалізації інтересів його членів, ніж спілка (асоціація) через право на ведення господарської діяльності. А наявність в кооперативній практиці цільових членських внесків, яких вони потребують для організації ефективного сільського туристичного бізнесу, робить процес фінансування максимально прозорим [73].

Таблиця 2.3.4

Порівняльна характеристика основних ознак представницьких організацій (асоціацій або спілок) та обслуговуючих кооперативів для розвитку сільського зеленого туризму [складено автором за матеріалами 73]

Спілка (асоціація чи федерація)	Кооператив
Відносно проста процедура організації та нескладний механізм функціонування	Вимагає певних зусиль щодо організації та поточної ефективної діяльності
Неприбутковий статус	
Може здійснювати господарську діяльність і надавати широкий спектр послуг для членів кооперативу	Може здійснювати господарську діяльність і надавати широкий спектр послуг для членів кооперативу
Має ризики виникнення проблем несплати членських внесків, у разі нечіткого дотримання статутних завдань	Діє за принципом «сплата членського внеску – надання заявленої послуги», що скорочує випадки несплати внесків членами
Може залучати зовнішні цільові кошти (гранти, зворотна і незворотна фінансова допомога) на здійснення представницьких функцій визначених статутом	Має можливість залучити зовнішні цільові кошти для ведення статутної господарської діяльності (гранти, зворотна і незворотна фінансова допомога)

Слід зауважити, що серед переваг кооперативної самопомоги селянам у галузі сільського зеленого туризму може бути допомога спеціалізованих обслуговуючих кооперативів частково (а при адресній допомозі з боку держави повністю) вирішити проблему якості доріг, що ведуть до їхніх сільських садиб, забезпечити свої населені пункти «дешевими» альтернативними джерелами електроенергії з використанням енергії сонця, вітру, біогазу, а також стійким мобільним зв'язком та іншими послугами.

Таким чином, позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села повинен мати комплексний, системний характер, сприяти розширенню зайнятості сільського населення, стимулювати благоустрій сільських поселень тощо. А втілення в організацію діяльності сільського зеленого туризму спеціалізованих обслуговуючих кооперативів власники сільських садиб зможе наблизити сервіс відпочинку вітчизняних і зарубіжних туристів до сервісу загальноєвропейського рівня.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО (ЗЕЛЕНОГО) ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму

Полтавський край – один із наймальовничіших регіонів держави, багатий на родючі чорноземи, значні поклади газу та нафти, залізної руди та інші корисні копалини. Полтавщина – унікальна скарбниця національної духовності й культури. Витоки української літературної мови, класичної літератури, театру, образотворчого мистецтва беруть початок на благословенній Полтавській землі, яку не випадково називають духовним серцем України. Неповторна самобутність і краса Полтавського краю, його багата історична спадщина, чисте повітря і цілюща вода обумовлюють важливе значення Полтавщини як зони відпочинку та туризму.

Полтавська область може стати осередком сільського зеленого туризму, що забезпечить поступальний розвиток економіки краю, створить сприятливі соціально-культурні умови й забезпечить організацію туризму на засадах збалансованого розвитку та дотримання головних екологічних законів збереження природного середовища.

Полтавська область розташована у центральній частині України на площі 28,7 тис. км² із населенням 1531,8 тис. осіб (більшість з якого – сільське – 57,9%). Виходячи із наявності широких можливостей для розвитку туристичної діяльності, в області активно розвиваються різні види туризму, серед яких пріоритетними й найбільш розповсюдженими є пішохідний, водний, оздоровчий, культурно-пізнавальний та звичайно сільський зелений.

Туристична галузь є стратегічним напрямом розвитку економіки і господарської діяльності регіону, важливим чинником збільшення

надходжень до бюджету, підвищення зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародного співробітництва, приватного бізнесу тощо.

За даними департаменту культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації в області нараховується 74 садиби сільського зеленого туризму в 14 районах області (табл. 3.1.1, Додаток Г.1).

Таблиця 3.1.1.

Показники кількості об'єктів сільського зеленого туризму в районах Полтавської області [складено автором за даними 69]

	Назва району	Кількість об'єктів		Назва району	Кількість об'єктів
1	Великобагачанський	5	8	Кременчуцький	3
2	Гадяцький	2	9	Лохвицький	2
3	Глобинський	1	10	Лубенський	5
4	Диканський	18	11	Миргородський	15
5	Зіньківський	2	12	Новосанжарський	5
6	Козельщинський	4	13	Пирятинський	2
7	Котелевський	3	14	Полтавський	6
			15	Шишацький	1

А наявність в області визначних туристичних об'єктів таких як Національний музей-заповідник українського гончарства в селі Опішному Зіньківського району, Музей українського весілля в селі Великі Будища Диканського району, музей-садиба М. В. Гоголя в селі Гоголево Шишацького району та ін., дають можливість туристам відчувати органічне поєднання відпочинку з народними традиціями, живим полтавським побутом, побачити відроджені народні промисли та ремесла [65, 67, 70, 69].

Найбільшого розвитку сільський зелений туризм набув на території Диканського та Миргородського районів області – 18 та 15 садиб відповідно. У Великобагачанському, Новосанжарському, Лубенському та Полтавському районах загальна кількість садиб становить 5-6.

Туристична галузь області може стати стратегічним напрямом розвитку економіки і господарської діяльності регіону, важливим чинником збільшення надходжень до бюджету, підвищення зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародного співробітництва, приватного бізнесу [22].

Підтвердженням цього слугує затверджена регіональна цільова «Обласна програма розвитку туризму та курортів на 2016–2020 рр.» [75]. Основними напрямками реалізації програми є: реалізація політики держави у сфері туризму і діяльності курортів на Полтавщині; оптимізація системи управління сферою туризму і діяльністю курортів; забезпечення оптимального середовища сталого розвитку туризму в області; інноваційний підхід до управління конкурентоспроможністю обласного та районних туристичних продуктів; просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку туризму; забезпечення ефективного просування обласного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому туристичному ринках; розвиток та утримання комунальної установи Полтавської обласної ради «Рекреаційний центр «Криворудський», створення на його базі туристично-інформаційного відділу.

Важливою складовою Програми є Забезпечення оптимального середовища сталого розвитку туризму в області. Відповідно зі сталим розвитком області в рамках програми передбачено наступні заходи та очікувані результати, які подані у таблиці 3.1.2.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні та світі останні роки орієнтується на екологічні основи сталого розвитку. Полтавська область за станом навколишнього природного середовища відрізняється від регіонів країни з надмірною концентрацією промислового виробництва. Але і на Полтавщині є ряд екологічних проблем, які можуть завадити розвитку сільського зеленого туризму, який має базуватися на головних принципах сталого розвитку.

Розглянемо сучасну екологічну ситуацію Полтавської області з метою визначення головних стратегічних напрямів подальшого розвитку сільського зеленого туризму. Екологічна ситуація області об'єднує в собі оцінку екологічного стану окремих компонентів довкілля: стану повітряного та водного середовищ, земельних та лісових ресурсів, рослинного і тваринного світу, характер яких постійно змінюється.

Таблиця 3.1.2

Забезпечення оптимального середовища сталого розвитку туризму в
Полтавській області [складено автором за матеріалами 75]

	Заходи	Очікуваний результат
1.	Моніторинг туристичних ресурсів області, формування та ведення відповідного обліку	Забезпечення збереження та раціонального використання цінних туристичних ресурсів області, їх доступності для всіх категорій населення, формування сприятливого туристичного іміджу, створення передумов для формування конкурентоспроможного обласного туристичного продукту
2.	Формування та забезпечення належного функціонування обласних, міських та районних мереж туристично-екскурсійних маршрутів	Збільшення та впорядкування туристичних потоків, забезпечення безпеки туристів, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів
3.	Інформаційне облаштування, ознакування та маркування цінних туристичних ресурсів області, національної та регіональних мереж туристично-екскурсійних маршрутів шляхом встановлення вказівників, біг-бордів, сіті-лайтів, лайт-боксів тощо	Візуальна популяризація туристичних маршрутів області, збільшення та впорядкування туристичних потоків
4.	Забезпечення інфраструктурного облаштування визначних об'єктів історико-культурної спадщини в складі національної та обласної мереж туристично-екскурсійних маршрутів	Збільшення та впорядкування туристичних потоків, підвищення рівня привабливості та пристосованості до потреб туризму об'єктів історико-культурної спадщини, створення передумов для формування конкурентоспроможного обласного туристичного продукту
5.	Забезпечення інфраструктурного облаштування визначних об'єктів природно-заповідного фонду в складі обласного та районних мереж туристично-екскурсійних маршрутів.	Збільшення та впорядкування туристичних потоків, підвищення рівня привабливості та пристосованості об'єктів природно-заповідного фонду, створення передумов для формування конкурентоспроможного обласного туристичного продукту.
6.	Формування та забезпечення належного функціонування обласної мережі туристично-інформаційних центрів і пунктів, єдиної інформаційної системи з повним банком даних, зокрема про споживчі характеристики туристичних ресурсів. Розвиток кластерної системи туристичної галузі.	Популяризація обласного туристичного продукту, шляхом покращення інформування населення.
7.	Забезпечення безпеки відвідувачів, надання усіх видів допомоги, відповідності санітарно-гігієнічним вимогам на туристичних об'єктах та маршрутах.	Створення передумов для формування конкурентоспроможного обласного туристичного продукту, збільшення та впорядкування туристичних потоків, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, посилення безпеки туристів.
8.	Створення умов для розвитку мереж доступних засобів тимчасового розміщення, зокрема молодіжних готелів (хостелів), осель зеленого туризму на територіях, прилеглих до національної та регіональних мереж туристично-екскурсійних маршрутів. Підтримка народних промислів, розвитку підприємництва. Залучення народних промислів до формування іміджу «Полтавщина без кордонів».	Розвиток туристичної інфраструктури, диверсифікація, раціональне використання туристичних ресурсів пов'язаних з організацією та діяльністю учасників з розвитку сільського зеленого туризму на території області, створення нових робочих місць, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Від наряду цих змін залежить рівновага природних екосистем та збалансованість подальшого екологічного та соціально-економічного розвитку Полтавського регіону.

Розташування області в центральній частині України в лісостеповій зоні з помірно-континентальним кліматом, сприяли високому рівню освоєності території. Так, 75,33% території – це сільгоспугіддя, в тому числі рілля – 61,68%, ліси та поверхневі водойми 9,94% та 5,16% території області відповідно.

Провідними галузями промисловості області є машинобудування, паливна, гірничорудна, харчова. У добувній промисловості 55,9% видобутої сировини – це енергетична сировина (газ, нафта, газоконденсат). Загальна кількість підприємств галузі становить 17, а частка області у загальнодержавному видобуванні вуглеводневої сировини – 39%. Лише тільки філія дочірньої компанії «Укргазвидобування» НАК «Нафтогаз України» газопромислове управління «Полтавагазвидобування» має на території Полтавщини чотири промисли (Додаток Г.2), які щорічно постачають населенню, підприємствам та організаціям 20 областей України 5 млрд. м³ природного газу, 550 тис. т газового конденсату, 51 тис. т нафти. На території Полтавської, частково Дніпропетровської, Сумської та Харківської областей працюють 377 свердловин на 32 газоконденсатних та нафтових родовищах. Основні підприємства управління – Головна споруда «Солоха», 2 установки попередньої і 28 установок комплексної підготовки газу, 3 комплекси «сайклінг-процес», 4 дотискні компресорні станції, установка НТА, установка підготовки абсорбенту, 4 установки комплексної підготовки нафти ГПУ [30].

Тому, стан повітряного середовища Полтавської області залишається однією з важливих регіональних природоохоронних проблем. Рівень забруднення атмосферного повітря області обумовлений обсягами викидів забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел. Через високу рухомість повітряного середовища атмосфери і здатності до самоочищення,

полютанти можуть розсіюватися, розчинятися в краплях водяної пари і випадати з атмосферними опадами. Найбільш важкі домішки можуть осідати в радіусі кількох кілометрів від джерела викиду. Тому викиди шкідливих речовин від стаціонарних джерел активно поглинаються ґрунтом.

Згідно із звітними даними у 2016 році до лідерів по здійсненню викидів в атмосферне повітря потрапили райони, де розташовані об'єкти газотранспортних підприємств – Лохвицький (9,14% обласних викидів), Гадяцький (5,9%), Зіньківський (3,23%), Шишацький (3,21%) та Диканський (3,11%). Обсяги викидів в розрахунку на особу у зазначених районах становлять 117,1кг, 109,6кг, 51,4кг, 87,3 та 90,8кг відповідно [91].

Обсяги викидів шкідливих речовин у розрахунку на одну особу області становили 38,5кг (менше ніж середній показник в Україні в 1,7 разів). На кожного мешканця Гадяцького району припадало – 109,6 кг шкідливих речовин, Лохвицького – 117,1 кг, міста Комсомольськ 222,6 кг шкідливих речовин (це найвищі показники по області), але на кожного мешканця Козельщинського району – лише 1,9 кг (рис. 3.1.1) [91].

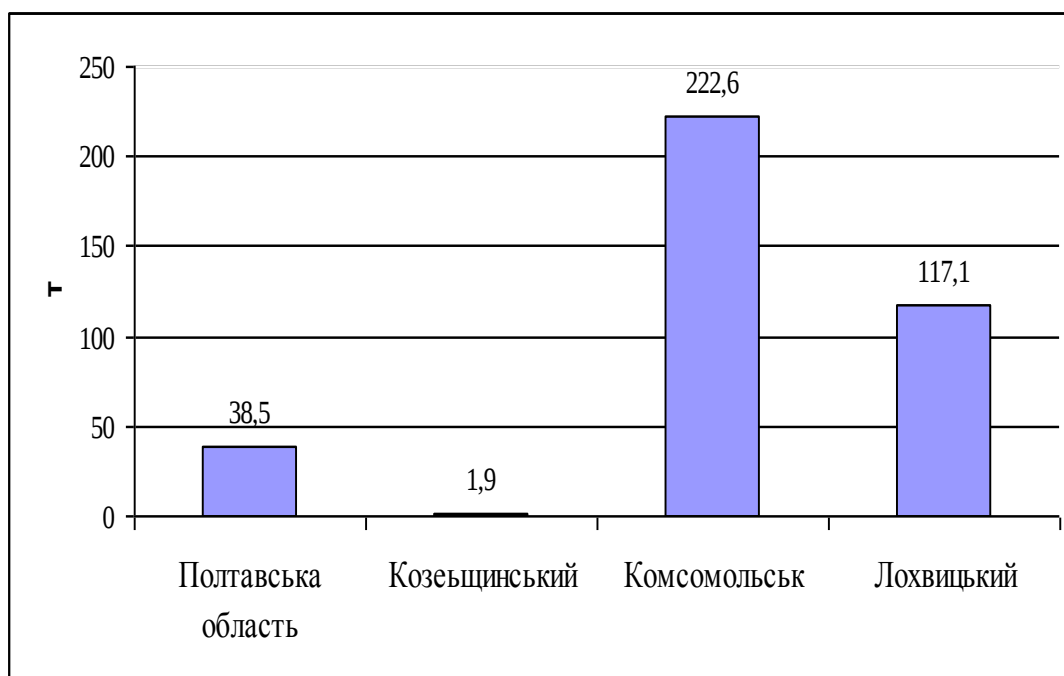

Рис. 3.1.1. – Обсяги викидів шкідливих речовин у розрахунку на одну особу в окремих районах Полтавської області [складено автором за даними

Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення у розрахунку на квадратний кілометр території області становила 1,934 т шкідливих речовин (менше ніж середній показник в Україні в 2,6 рази) [91].

Результати екологічної оцінки близько 53% від загальної кількості водних об'єктів в області показали, що за рівнем забруднення вони класифікуються як «дуже брудні». Основними причинами погіршення якості води в створах річок Крива Руда, Суха Лохвиця, Коломак та інших є недостатня ефективність роботи наявних очисних споруд, незадовільний стан каналізаційних мереж, насосних станцій та споруд зливової каналізації.

Маса забруднюючих речовин, скинутих за 2015 рік у поверхневі водні об'єкти, становила 29,84 тис.т, що на 5,09 тис.т, або 14,6% менше ніж у 2014 році (на одного мешканця області майже 21 кг).

Таким чином, стан водних об'єктів області залежить від обсягів водоспоживання і водовідведення. Надмірне споживання веде до втрати води, а водовідведення без достатнього очищення призводить до зміни якісного стану води. В таблиці 3.1.3 запропоновано обсяги споживання прісної води в Полтавській області з 2005 по 2016 роки.

Таблиця 3.1.3

Споживання та витрати свіжої води в Полтавській області [складено автором за даними 80]

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Забрано води з природних водних об'єктів, млн.м ³ /рік	253,5	243,1	240,5	248,4	248,9	252,3	121,4
Спожито свіжої води млн.. м ³	205,7	205,2	218,2	223,4	220,0	214,5	87,35
Втрати води при транспортуванні, млн.м ³ /рік	22,2	19,19	17,39	17,32	14,64	20,85	18,16

В області постійно погіршується стан підземних вод через мінералізацію і появу таких шкідливих компонентів, як важкі метали, нітрати і нафтопродукти. Головними джерелами забруднення є накопичувачі промислових та побутових рідких та твердих відходів, мінеральні добрива та

отрутохімікати, відстійники відходів на тваринницьких комплексах і фермах [91].

Одна з суттєвих екологічних проблем області, від якої страждають майже усі регіони України – це накопичення та неналежне зберігання пестицидів та агрохімікатів. За підсумками виконання Регіональної цільової Програми поводження з непридатними хімічними засобами захисту рослин (далі – ХЗЗР) на 2011-2013 роки, затвердженої рішенням третьої сесії Полтавської обласної ради шостого скликання від 01.02.2011 р. (зі змінами), впродовж 2011-2013 років з території області вивезено на утилізацію 1509,7 тонн отрутохімікатів. Повністю очищені від небезпечних пестицидів 17 районів. У 2013 році ліквідована найбільш гостра проблема, повністю звільнений від пестицидів центральний склад ВАТ «Хорольська сільгоспхімія»: за три роки зі зазначеного складу вивезено 647,3 т непридатних агрохімікатів. Але, станом на 01.01.2016 року на території області залишилося ще близько 160 тонн: в Гребінківському (64,4 т), Лохвицькому (55,9 т), Пирятинському (8,26 т), Чорнухинському (6,28 т) районах та залишки в Оржицькому (14,16 т) та Лубенському (11,0 т) районах [91].

Таким чином, стимулюванню розвитку сільського зеленого туризму в регіоні важлива роль відводиться органам місцевої влади. Тому в перспективі необхідно розробити стратегію сталого розвитку сільського зеленого туризму на Полтавщині, яка забезпечить радикальне реагування місцевої влади та суспільства на екологічні виклики та дасть поштовх для формування новій концепції розвитку сільського зеленого туризму.

3.2. Формування стратегії сталого розвитку сільського (зеленого) туризму

В останні десятиріччя у світі та Європі все більшого визнання і прихильності набуває концепція багатофункціонального розвитку сільської місцевості та диверсифікації виробничої діяльності й послуг в агробізнесі.

Її сутність полягає в необхідності забезпечення належних умов для розвитку села та сільського способу життя у декількох напрямках. Розвиток сільського зеленого туризму є важливим й одним із першочергових напрямів на шляху до реалізації даної стратегії.

Нині все більше уваги приділяється екологічним аспектам економічного розвитку на стадіях прогнозування та планування будь-якої господарської діяльності, а тому впровадження стратегічної сталого розвитку сільського зеленого туризму є досить актуальним [22].

Стратегічна екологічна оцінка (CEO) є основним інструментом для забезпечення врахування екологічних міркувань (включаючи здоров'я населення) при розробці планів і програм розвитку цього виду туризму.

CEO сприяє сталому розвитку через просування питань довкілля в економічний та соціальний розвиток, а також інтеграцію цілей зеленої економіки, сталого споживання і виробництва у процес прийняття стратегічних рішень.

Після підписання Україною у 2003 році Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, деякі національні та місцеві органи влади застосовували CEO при стратегічному плануванні.

Ратифікація Протоколу та впровадження процедури стратегічної екологічної оцінки передбачені Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 577-р, та

Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, оскільки Протокол відтворює підхід, прийнятий на рівні ЄС та закріплений у Директиві 2001/42/ЄС [22].

У 2013 році в Україні розроблено нове законодавство з питань СЕО (проекти Законів України «Про стратегічну екологічну оцінку» та «Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті», які погоджені із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та подані до МЗС для подальшого внесення Президентові України), що створює потребу у ширшій інтеграції СЕО в процеси планування на національному та регіональному рівнях шляхом навчання фахівців, розробки процедур, пов'язаних з СЕО, та обміну кращими практиками [41].

Виходячи з цього, СЕО є невід'ємним елементом сучасного стратегічного планування розвитку сільського зеленого туризму (рис. 3.2.1).

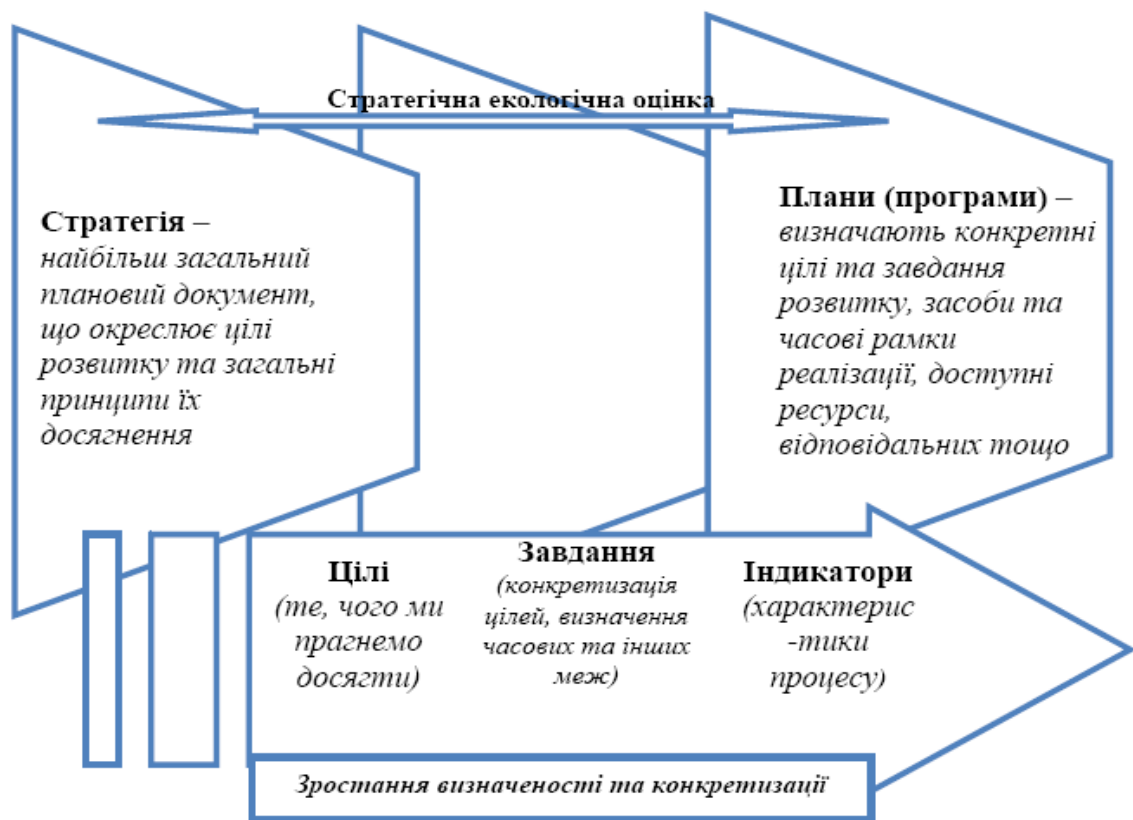

Рис. 3.2.1. – Стратегічне планування в сільському зеленому туризмі та місце в ньому СЕО [складено автором за матеріалами 22, с. 119]

Стратегія сталого розвитку сільського зеленого туризму – це процес розробки програми дій, що забезпечить ефективне функціонування та розвиток цієї сфери туризму в майбутньому, регулювання територіально-просторового розміщення сільських садиб, туристичних потоків, планування розвитку інфраструктури.

В розробці Стратегії сталого розвитку сільського зеленого туризму в Полтавській області головне – визначити стратегічні та операційні цілі, та відповідні завдання щодо розвитку даного виду туризму.

Аналіз стану сільського зеленого туризму та оцінка екологічної ситуації в Полтавській області за останні роки дають змогу визначити три головні стратегічні цілі сталого розвитку сільського зеленого туризму області.

Стратегічна ціль 1. Забезпечення високої якості життя сільського населення (Додаток Д.1).

Підвищення якості життя виступає критерієм та необхідною умовою економічного розвитку в цілому, оскільки людина є метою економічного зростання, а не його засобом.

Досягнення стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких оперативних цілей:

- створення умов для покращення медичного обслуговування сільського населення;
- якісна система підготовки фахівців у сфері сільського зеленого туризму;
- збільшення рівня зайнятості у сільській місцевості;
- розвиток сфери культури і мистецтв та збереження об'єктів історико-культурної спадщини;
- створення ефективної системи надання інформаційних, фінансових, транспортних послуг;
- покращення умов проживання сільського населення.

Очікується, що реалізація цієї стратегічної цілі призведе до таких результатів: зменшення рівня захворюваності; збільшення середньої тривалості активного життя; зміцнення безпеки життєдіяльності мешканців; зниження рівня безробіття; задоволення естетичних потреб та підвищення загальнокультурного, інтелектуального та професійного рівня населення.

Стратегічна ціль 2. Підвищення рівня конкурентоспроможності садиб сільського зеленого туризму (Додаток Д, табл. Д.1).

Ключовим фактором сталого економічного зростання підприємництва в сфері сільського зеленого туризму є підвищення конкурентоспроможності сільських садиб.

Незважаючи на високу частку осіб непрацездатного віку та незначний рівень інноваційності продуктів та послуг, недостатній рівень інфраструктури села, низький рівень мотивації сільських жителів до початку діяльності в сфері сільського зеленого туризму, питання конкурентоспроможності садиб постає дуже актуально. Саме тому однією із стратегічних цілей обрано високий рівень конкурентоспроможності садиб сільського зеленого туризму. Загалом для досягнення цієї цілі необхідно здійснити низку заходів, які водночас вирішуватимуть питання, що виникають в економічній та соціальній сферах.

Досягнення стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких операційних цілей:

- дослідження ринку сільського зеленого туризму;
- формування продукту сільського туризму;
- створення привабливої пропозиції (цінова політика);
- застосування комплексу заходів з популяризації агротуристичної діяльності;
- підвищення якості продукту через поведінку та навички персоналу;
- покращення якості доступу до інформаційних джерел, використання мережі INTERNET у сільській місцевості.

Досягнення стратегічної цілі 2 призведе до зростання

конкурентоспроможності садиб сільського зеленого туризму, поліпшення їх місця в рейтингу інших існуючих сільських садиб та сприятиме прискореному зростанню, а відтак і збільшенню різних видів інвестицій в розвиток сільського зеленого туризму.

Стратегічна ціль 3. Покращення стану навколишнього природного середовища (Додаток Д, табл. Д.1).

Важливим елементом стратегії сталого розвитку сільського зеленого туризму в Полтавській області та окремих її районах є покращення стану природного середовища та окремих його компонентів – атмосферного повітря, поверхневих вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу.

Враховуючи ситуацію в сфері охорони атмосферного повітря Полтавської області, оперативною ціллю 1 є поетапне зменшення обсягів викидів в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел й удосконалення системи моніторингу за якістю атмосферного повітря в населених пунктах області. Відповідними до цієї оперативної цілі необхідно:

- провести інвентаризацію всіх систем очищення пилогазових викидів та застосування більш нового обладнання, що відповідає сучасним умовам;
- удосконалити оснащення всіх джерел пилогазових викидів очисним устаткуванням та обладнанням;
- збільшити кількості міст, де здійснюється постійний контроль стану атмосферного повітря за основними забруднюючими речовинами (першочергово м. Миргород);
- оснастити до 2021 року 30% легкових автомобілів власників та 50% автомобілів юридичних осіб системами очищення вихлопних газів.

Крім того необхідно покращити забезпечення населення області питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів (норм) питного водопостачання (оперативна ціль 2). З цією метою необхідно провести реформування та розвиток водопровідно-каналізаційного господарства, підвишити ефективність та надійність його

функціонування; поліпшити на цій основі стан здоров'я населення та оздоровлення соціально-екологічної ситуації; відновити, охорону та раціональне використання джерел питного водопостачання.

З оперативною ціллю 2 тісно пов'язана оперативна ціль 3 – підвищення рівня екологічної безпеки водних екосистем та раціональне й комплексне використання водних ресурсів. Відповідними напрями реалізації цієї цілі є:

- реконструкція та капітальний ремонт наявних очисних споруд, каналізаційних мереж, насосних станцій і споруд зливової каналізації;
- розчищення й відновлення малих річок області;
- моніторинг стану узбережжя Кременчуцького водосховища та подальше проведення робіт із берегоукріплення;
- проведення заходів щодо поліпшення екологічного стану в зонах санітарної охорони водозаборів (ліквідація в їх межах несанкціонованих сміттєзвалищ, регламентація застосування мінеральних добрив і пестицидів тощо);
- здійснення заходів із ліквідації, тампонування чи консервації відпрацьованих розвідувальних та експлуатаційних водних свердловин.

В сфері земельних ресурсів є оперативною ціллю є впровадження системи збалансованого та раціонального землекористування та удосконалення методів управління агроландшафтами (оперативна ціль 4). Першочерговими завданнями у цій сфері є:

- проведення захисту ґрунтів від ерозії (будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд), виконання гідромеліоративних і культуртехнічних робіт;
- вирішення проблеми хімічної меліорації кислих ґрунтів; – поетапне виведення з інтенсивного обробітку малопродуктивних та деградованих земель із наступною їх консервацією або рекультивацією;
- упорядкування існуючого співвідношення земельних угідь, перш за все, зменшення частки ріллі;
- налагодження єдиної системи моніторингу земельних ресурсів, яка

б відповідала європейським вимогам та комплексно контролювала еколого-агрохімічні показники та використання ґрунтових ресурсів із використанням ГІС технологій;

- створення єдиної інформаційної бази даних земельних ресурсів.

Таким чином, головні складові стратегії сталого розвитку сільського зеленого туризму області – забезпечення високої якості життя сільського населення, підвищення рівня конкурентоспроможності садиб сільського зеленого туризму та покращення стану навколишнього природного середовища в Полтавській області – можуть бути використані для формування стратегії розвитку об'єднаних територіальних громад, власників сільських зелених садиб, тощо. Реалізація стратегії розрахована на період 5-10 років, її виконання сприятиме підвищенню іміджу Полтавщини, як регіону з високим розвитком сільського зеленого туризму.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Сільський зелений туризм є специфічним видом відпочинкового туризму, який здійснюється в сільській місцевості і органічно поєднує в собі певні риси, притаманні сутності екологічного туризму, при цьому маючи свої, властиві лише цьому виду риси, основною з яких є особиста участь відпочивальників у здійсненні технологічних процесів із виробництва сільськогосподарської продукції у поєднанні з відпочинком, оздоровленням і одержанням комплексного задоволення.

2. Розвиток сільського зеленого туризму суттєво залежить від соціально-економічного та екологічного стану країни. Високий рівень соціально-економічного розвитку села – запорука високого рівня життя сільських мешканців, а якісне навколишнє природне середовище – маркер привабливості відпочивальників до відпочинку у селі.

3. Ефективне управління сільськими територіями у великій мірі залежить від розвитку соціальної інфраструктури села. Остання має задовольняти життєві потреби провідної продуктивної сили суспільства – людини, та тим самим сприяти розвитку сільської економіки. Наявність ефективно функціонуючої соціальної інфраструктури в сільській місцевості є одним із визначальних факторів не лише соціальної стабільності, але й ефективного господарювання сільського зеленого туризму.

4. Природні умови разом з історико-культурними ресурсами суттєво впливають на характер розміщення та розвиток сільського зеленого туризму в Україні. А наявність в регіонах певних пізнавальних, подієвих, етнографічних та кулінарних ресурсів та встановленні демократично низькі ціни на послуги сільського зеленого туризму можуть придати відпочинку більший колорит та залишитися у пам'яті на багато років.

5. Сільський зелений туризм розглядається як один з шляхів вирішення соціально-економічних проблем села, що має сприяти

розширенню зайнятості сільського населення, стимулювати благоустрій сільських поселень, повернення молоді в сільську місцевість.

6. Великі перспективи в розвитку сільського зеленого туризму має організація спеціалізованих обслуговуючих кооперативів власники сільських садиб, яка зможе наблизити сервіс відпочинку вітчизняних і зарубіжних туристів до сервісу загальноєвропейського рівня.

7. Стимулюванню розвитку сільського зеленого туризму в регіоні важлива роль відводиться органам місцевої влади. Тому необхідна стратегія сталого розвитку сільського зеленого туризму в регіонах України та на Полтавщині зокрема, яка забезпечить радикальне реагування місцевої влади та суспільства на екологічні виклики та дасть поштовх для формування новій концепції розвитку сільського зеленого туризму.

8. Головні складові стратегії сталого розвитку сільського зеленого туризму області – забезпечення високої якості життя сільського населення, підвищення рівня конкурентоспроможності садиб сільського зеленого туризму та покращення стану навколишнього природного середовища в Полтавській області. Ці складові стратегії можуть бути використані для формування стратегії розвитку об'єднаних територіальних громад, власників сільських зелених садиб, тощо. Реалізація стратегії розрахована на період 5-10 років, її виконання сприятиме підвищенню іміджу Полтавщини, як регіону з високим розвитком сільського зеленого туризму.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Закону України «Про туризм»: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1282–IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1282–15>. (дата звернення: 26.10.2018).
2. Про впровадження мораторію на закриття державних і комунальних закладів культури у сільській місцевості: Постанова Верховної Ради України від 8 лютого 2012 р. №4356-VI. *Голос України*. 2012. 18 лютого. №32.
3. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки: Постанова КМУ від 29 квітня 2002 р. № 583. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/583–2002–п> (дата звернення: 26.10.2018).
4. Про затвердження правил користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг: Державна Туристична Адміністрація України від 16 березня 2004 р. № z0413–04 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0413–04> (дата звернення: 26.10.2018).
5. Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року: Наказ Мінагрополітики від 20 серпня 2003 р., № 280. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03> (дата звернення: 26.10.2018).
6. Про затвердження Плану заходів Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 січня 2013 р., №24. URL: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=4454> (дата звернення: 26.10.2018).
7. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01 червня 2000 р. № 222–19–ВВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222–19> (дата звернення: 26.10.2018).

8. Про особисте селянське господарство. Закон України від 15.05.2003 р. № 742–IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-15> (дата звернення: 28.10.2018).

9. Про порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Кабінет Міністрів України № 297–2006–п–КМУ від 15 березня 2006 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF> (дата звернення: 29.10.2018).

10. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17 жовтня 1990 р., № 400–XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12> (дата звернення: 28.08.2016).

11. Про сільський та сільський зелений туризм: Проект Закону України від 23 жовтня 2003 р. № 4299–ВВР. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4299&skl=5 (дата звернення: 30.10.2018).

12. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів від 30 грудня 2015 р. № 1437–р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248907971> (дата звернення: 30.10.2018).

13. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08 вересня 2005 р., № 2856–IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 02.11.2018).

14. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95–ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 26.10.2018).

15. Аграрний сектор економіки України: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <https://www.vgolos.zt.ua/ahramnyy-sektor-ekonomiky-ukrayiny-suchasnyy-stand-ta-perspektyvy-rozvytku/> (дата звернення: 11.11.2018).

16. Агроєкологічна оцінка селітебних територій в контексті розвитку сільського (зеленого) туризму: автореф. дис. ... канд. с.-г. наук: 03.00.16. Київ, 2015. 22 с.
17. Алексєєва Ю. В. Державне регулювання соціального туризму в Україні: зб. наук. пр. НАДУ. 2009. С. 182–191.
18. Бабікова Е.А., Николаев К.Д. Современное состояние и перспективы развития сельских регионов Украины. Основы агротуристической деятельности. *Экономическое развитие регионов: проблемы управления предприятиями и отраслями* [монография] / под ред. Г.С. Султанова. М.: Перо, 2013. С. 102–111.
19. Бабікова К. О. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Палапа Н. В. Методичні рекомендації з управління агротуристичною діяльністю. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 72 с.
20. Бабікова К. О. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д. Нормативні засади агротуристичної діяльності в контексті збалансованого розвитку. *Таврійський науковий вісник*. Випуск 82. Херсон, 2012. С. 149–155.
21. Бабікова К. О., Ісаєнко В. М. Сільський (зелений) туризм як фактор збалансованого розвитку сільських територій. *Стратегія збалансованого розвитку агроєкосистем України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: ДІА, 2013. С. 13–14.
22. Бабікова К. О. Сталий розвиток аграрного туризму в Україні: монографія. К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 170 с.
23. Бабікова К.О., Ніколаєв К.Д. Сутність поняття та перспективи агротуристичної діяльності – складова збалансованого розвитку сільських регіонів / Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nd_2014_2_7.pdf (дата звернення: 26.11.2018).
24. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: Київ. ун-т, 2001. 320 с.

25. Березін О. М. Світовий досвід розвитку сільського зеленого. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 22.11.2018).
26. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети*. Науково–аналітичний щоквартальний збірник. 2008. №1 (6). С.138–143.
27. Васильєв В. В., Горішевський П. А., Зінько Ю. Й. та ін. Посібник для інспектора з питань категоризації індивідуальних засобів розміщення. Івано-Франківськ : ЛІЛЕЯ, 2004. 23 с.
28. Васильєв В. В. Сільський зелений туризм в Україні. URL: <http://www.ecologylife.ru/tyrizm-2001/vpvasilev-golova-pravlinnya-spilki-spriyannya-rozvitku-silskogo-zelenogo-turizmu-v-ukrayini.html> (дата звернення: 26.11.2018).
29. Вовк В. Станет ли село популярнее, чем море / В. Вовк. URL: <http://www.day.kiev.ua/209619>.– Назва з екрану.
30. ГПУ «Полтавагазвидобування»: історія, сучасність, майбуття / за ред. А. І. Мороз. Полтава: «Агрополіграфсервіс», 2015. 119 с.
31. Горішевський П. А., Васильєв В. В., Зінько Ю. В. Сільський зелений туризм : організація надання послуг гостинності: підручник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003. 148 с.
32. Грец О. П. Малый туристический бизнес в сельской местности: обоснование предпосылок развития. *Культура народов Причерноморья*. 1999. № 10. С. 167–170.
33. Данильчук В. Ф. Особенности формирования и развития туристических предприятий: монографія. Донецк: НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. 2006. 240 с.
34. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року. *Економіка АПК*, 2010. № 7. С. 3–15.
35. Дружинина В. В. Проблемы трудоустройства молодежи в сфере туризма. URL: [http://www.kdu.edu.ua/statti/2012-6-1\(77\)/134.pdf](http://www.kdu.edu.ua/statti/2012-6-1(77)/134.pdf). (дата звернення: 06.11.2018).

36. Забуранна Л. В., Кулік А. В. Конкуентостійкість підприємств сільського зеленого туризму: монографія. Київ: Центр учб. л-ри, 2013. 292 с.
37. Забуранна Л. В., Сіренко К. В. Маркетингові комунікації туристичних підприємств: сучасна теорія і пратика: монографія. Київ: Ліра-К, 2012. 152 с.
38. Зайнятість та безробіття населення в IV кварталі 2016 року. *Експрес випуск*. 24 березня 2017. № 114/0/09. 2вн-17. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.11.2018).
39. Заробітна плата у грудні 2016 року. *Експрес випуск*. 27 січня 2017. № 28/0/09. 3вн-17. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2018).
40. Зінько Ю. В., Рутинський М. Й. Сільський туризм: навч. посіб. К.: Знання, 2006. С.29.
41. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Бабікова К. О., Білявський Г. О., Смирнов І. Г. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь). К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. 295 с.
42. Ісаєнко В. М., Бабікова К. О. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського (зеленого) туризму на селітебних територіях України. *Агроекологічний науково-теоретичний журнал*, 2012. № 2. С. 101–103.
43. Как Евросоюз помогает Украине развивать «зеленый» туризм. URL: http://www.business-resurs.com.ua/index.php?option=com_articles&task=view&id=1622 (дата звернення: 18.10.2018).
44. Календар фестивального туризму на Полтавщині у 2018 році. URL: <http://poltava-tour.gov.ua/page/kalendar-podiy-2018-roku> (дата звернення: 01.12.2018).
45. Кафарский В. Сельский туризм спасет село от вымирания. URL: <http://ukrdim.at.ua/publ/1-1-0-2> (дата звернення: 13.11.2018).
46. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.

47. Кондратенко М. Фольклорні фестивалі, літературно-мистецькі, пісенні свята Полтавщини. *Полтавський краєзнавчий музей : Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток*: збірник наукових статей. Випуск XII / ПКМВК. / Гол. ред. О. Б. Супруненко. Полтава: Дивосвіт, 2017. С. 367-378.
48. Корнева Д. А. Проблеми розвитку інфраструктури туризму URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/indystryalniu%20tyruz.pdf (дата звернення: 12.11.2018).
49. Костриця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2006. 196 с.
50. Кудла Н. Є. Про застосування комплексу маркетингових заходів у сільському туризмі. *Економіка України*. 2011. №2. С. 84.
51. Кузик С. П. Географія туризму: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 271 с.
52. Кузьменко Ю. Туризм: екологический, зеленый или сельский. URL: <http://ruraltourism.com.ua/?a=proturizm> (дата звернення: 26.10.2018).
53. Лужанська Т. Ю., Махлинець С. С., Тебляшкіна Л. І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навчальний посібник. / За ред. проф. І. М. Волошина. К.: Кондор, 2008. 385 с.
54. Лученок С. А. Сельский (зеленый) туризм: мировой опыт и развитие в республике Беларусь. Минск: БГЭУ, 2008. 198 с.
55. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг. К.: Альтерпрес, 2002. 436 с.
56. Маєвський Я., Кудла Н. Агро туризм. Житомир: ЖДТУ, 2005. С. 49.
57. Маєвський Я. Сільський (зелений) туризм: poradnik для сільського господаря. Львів, 2005. 80 с.
58. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика: навч. посібник. К.: Центр учб. л-ри, 2012. 368 с.

59. Мальська М. П. Худо В. В. Менеджмент туризму. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. С.139–161.
60. Матеріали «Круглого столу» у Комітеті з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму, 25 листопада 2013 р. URL: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/85876.html> (дата звернення: 16.11.2018).
61. Маховка В. Сільський (зелений) туризм як напрям розвитку сільських територій у Полтавській області. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2014. Вип. 19(2). С. 130–140.
62. Машика Т., Машика Н. Власнику сільської садиби: метод. рекомендації. Ужгород : Ліра, 2006. С. 24.
63. Михайліченко Г. Класифікація засобів розміщення туристів у сільській місцевості. *Вісник КНТЕУ*. 2003. №6. С. 97–103.
64. Модернізація туризмознавства: теорія і практика партнерства: монографія / За заг. ред. Г.П Склера. Полтава: ПУЕТ, 2015. 372 с.
65. Музей українського весілля. URL: <http://dikanka-turism.inf.ua> (дата звернення: 26.11.2018).
66. Національний атлас України. Ландшафти. URL: <http://wdc.org.ua/atlas/4130301.html>
67. Національний музей-заповідник М.В. Гоголя. URL: <http://gogol-museum.org/> (дата звернення: 26.11.2018).
68. Ніколаєв К. Д. Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні: монографія. К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 153 с.
69. Офіційний сайт Департаменту культури та туризму Полтавської обласної державної адміністрації URL: <http://www.poltavaculture.gov.ua/> (дата звернення: 30.11.2018).
70. Офіційний сайт Державного музею-заповідника українського гончарства. Режим доступу: <http://www.opishne-museum.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2018).

71. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 06.11.2018).

72. Офіційний сайт Міністерства культури України URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245365203 (дата звернення: 30.10.2018).

73. Пантелеймоненко А. О., Кабачинський М. І. Про модель обслуговуючого кооперативу у сфері зеленого туризму України. *Сталий розвиток економіки*. 2012. №1(11). С. 149–155.

74. Полтавська Обласна Державна Адміністрація. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/upravlinnya-infrastrukturi-ta-turizmu> – (дата звернення: 13.11.2018).

75. Полтавщина туристична. URL: <http://poltava-tour.gov.ua/page/oblasna-programa-rozvitku-turizmu-i-kurortiv-na-2016-2020-rr> (дата звернення: 26.10. - 02.12.2018).

76. Попова О.Л. Екологізація агросфери в контексті сприяння сільському розвитку. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2011. Вип. 163. Ч. 1. С. 227–235.

77. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь НАН України. Інститут регіональних досліджень / Наук. ред. В. В. Борщевський. Львів, 2011. 60 с.

78. Програма добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму «Українська гостинна садиба»: правління ГО «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». Протокол №46. 6 травня 2008 р. К.: Либідь. 12 с.

79. Прокопа І. В. Аналіз розвитку та рекомендації щодо вирішення проблемних питань сільського зеленого туризму України: Матеріали наради семінару. Яремче, 2007. 256 с.

80. Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з

урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2017 – 2021 роки («Довкілля–2021»). URL: <http://www.oblrada.pl.ua/ses/7/14/405.pdf> (дата звернення: 12.11.2018).

81. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності / за ред. В. Ф.Семенова. Одеса: Оптимум, 2008. 201 с.

82. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Сільський туризм. Навчальний посібник. К.: Знання, 2006. 271 с.

83. Садиба «Дикий мед». URL: <http://www.дикий-мед.com.ua> (дата звернення: 20.11.2018).

84. Свида І. В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2009. № 28(3). С. 64–69.

85. Сельский туризм, проблемы и пути их решения: материалы семинара / Науч.ред. Н. Н. Гордецкая. Симферополь: Сонат, 2007. 127 с.

86. Серова А. А. Путь к успеху. Симферополь, 2010. 104 с.

87. Скляр Г. П., Литовченко І. В. Економічна сутність та соціокультурні особливості розвитку державно-приватного партнерства в сфері туризму. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 1 (56). С. 257–261.

88. Скляр Г. П., Литовченко І. В. Розвиток сільського зеленого туризму регіону та особливості його інвестування. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 5 (61). С. 22–27.

89. Социально-экономическая география: понятия и термины: словарь-справочник. Отв. ред. А.П. Горкин. Смоленск: Ойкумена, 2013. 328 с.

90. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. URL: <http://www.greentour.com.ua>. (дата звернення: 06.10. – 02.12.2018).

91. Стан навколишнього природного середовища Полтавської області. URL: <http://www.eco-poltava.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2018).

92. Статистичний щорічник Полтавської області в 2016 році. URL: <http://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2018).
93. Стратегічний розвиток туристичного бізнесу: монографія. За ред. А. А. Мазаракі. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010 . 596 с.
94. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. К.: Київ нац. торг.-екон. ун-т., 2006. 537 с.
95. Товт М. М. Формування політики розвитку та функціонування сільського зеленого туризму в Україні. URL: <http://www.greentour.com.ua/russian/node/243> – (дата звернення: 15.11.2018)..
96. Турковский М. Маркетинг гостиничных услуг: учеб.-метод. пособие. М.: Финансы и статистика, 2006. 296 с.
97. Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1132/> (дата звернення: 30.10.2018).
98. Kwatery sprawdzone i rekomendowane przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej "GG". URL: <http://agroturystyka.pl>. (дата звернення: 19.11.2018).
99. Medlik S. Dictionari of Travel. Tourism and Hospitality. London: Butterworth Heinemann Etd.,1993. P. 43.
100. Psychologia sukcesu / red. S. Witkowski. Warszawa : 1994. P.155.
101. Rilla E. Agritourism: unique niches in Great Britain and New England University of California, San Diego, CA, USA. 1998. P. 88.
102. Sawicki B. Agroturystyka w teorii I praktyce. Lublin: Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie,2010. P.136.
103. Sikora J. Agroturystyczny biznes: poradnik organizatora turystyki i wypoczynku. Bydgoszcz : Tonik, 1995. P.43.
104. Sikora J. Organizacja ruchu turystycznego na wsi. Warszawa : WsiP, 1999. P. 110.

105. Sikora J. Organizacja ruchu turystycznego na wsi. Warszawa : WsiP, 1999. P.143.

106. Strzembicki L. Problemy rozwoju agroturystyki w Polsce. Agroturystyka pierwsze doswiadczenia i perspektywy. Krakow : CDiEwR, 1995. P. 25.

ДОДАТКИ

Додаток А

КАТЕГОРИЗАЦІЯ САДИБ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Рис. А.1. Знак Української гостинної садиби

Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму
в Україні

СЕРТИФІКАТ

базового рівня

Цей документ засвідчує відповідність
агросадиби вимогам програми категоризації
«Українська гостинна садиба»

Виданий власнику агросадиби _____

Село _____

Район _____

Область _____

Протокол комісії з категоризації № _____ від « _____ » _____ 20__ р.

Дійсний до « _____ » _____ 20__ р.

Голова правління Спілки _____

Голова комісії з категоризації _____

Рис. А.2. Сертифікат про надання послуг з сільського зеленого туризму

ДОДАТОК Б

САДИБИ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Таблиця Б.1.

Сільський (зелений) туризм у 2016 році за регіонами Фізичні особи–підприємці*

	Кількість садиб, одиниць	Кількість розміщених, осіб	Середня місткість садиб, одиниць	Площа садиб, м²		Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизного податку і аналогічних платежів), тис.грн	Витрати, тис.грн.	Фактичні витрати на один день перебування, грн.	Кількість ночівель, одиниць	Середня тривалість перебування розміщених осіб	Коефіцієнт використання місткості КЗР	Кількість днів роботи
				Усього	У тому числі житлова							
Україна	375	79 891	13,2	90 811,1	43 764,0	41 764,0	25 052,8	197,1	200 709	2,5	0,16	86 610
Вінницька	1	35	12,0	80,0	48,0	47,0	1,0	255,4	184	5,3	0,08	184
Волинська	2	2 517	15,0	1 052,1	213,1	839,8	750,3	264,5	3 166	1,3	0,46	456
Дніпропетровська	1	46	9,0	126,4	76,0	52,7	50,1	340,0	155	3,4	0,05	366
Донецька	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Житомирська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Закарпатська	4	271	14,0	945,3	629,3	300,4	137,4	290,8	782	2,9	0,09	656
Запорізька	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–

За матеріалами Державної служби статистики України [60]

Івано– Франківська	305	55 797	12,5	59 828,4	35 216,8	30 463,5	18 758,9	194,6	154 022	2,8	0,15	72 977
Київська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Кіровоградська	2	1 590	11,5	8 350,0	198,2	420,1	180,0	321,1	1 590	1,0	0,47	287
Луганська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Львівська	16	2 033	17,6	4 272,1	2 215,9	4 091,8	2 034,7	201,8	12 535	6,3	0,16	3 674
Миколаївська	2	765	18,5	984,0	572,0	854,0	643,1	389,1	2 195	2,9	0,61	191
Одеська	3	1 606	8,0	216,7	144,0	649,9	368,7	195,1	3 331	2,1	0,64	648
Полтавська	1	50	7,0	98,0	70,0	10,0	8,0	150,0	50	1,0	0,02	300
Рівненська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Сумська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Тернопільська	6	2 609	26,5	1 146,0	773,6	501,1	333,1	98,5	2 771	1,1	0,12	1 078
Харківська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Херсонська	1	232	31,0	142,4	103,3	106,4	51,0	45,9	1 100	4,7	0,47	75
Хмельницька	5	4 114	25,4	1 557,0	650,0	627,3	436,7	154,9	5 028	1,2	0,21	1 001
Черкаська	6	303	7,7	519,0	398,0	140,0	101,8	126,6	1 128	3,7	0,25	678
Чернівецька	17	7 034	15,2	3 736,7	2 012,9	2 612,4	1 169,1	225,2	11 600	1,6	0,21	3 341
Чернігівська	3	919	13,0	7 757,0	442,9	163,1	28,9	151,9	1 072	1,2	0,10	698

ДОДАТОК В ПРИКЛАД ПРАЙСЛИСТА СІЛЬСЬКОЇ САДИБИ

Таблиця В.1

Ціни на харчування в садибі «Дикий мед» Івано-Франківська область,
Яремчанська міськрада, село Татарівна на 1 січня 2017 року

№ п/п	Назва страви	Вага	Ціна, грн
1	2	3	4
Фірмові страви			
1.	«Відбивна по - Яремчанськи» (свинина з помідором та сиром)	100\50\20 гр.	56,00
2.	«Гуцульська торбінка» (з м'ясом та грибами)	150гр.	42,00
3.	Дерун з м'ясом	200\50 гр.	45,00
4.	«Довбанці» (вареники з картоплі і домашнього сиру в сметанному соусі)	250\50 гр.	46,00
5.	«Обід пастуха» (банос, свинина, яйце, бринза, гриби мариновані, квашенина)	100\100\50\ 20\30\50 гр.	80,00
6.	«Пікантні подробиці» (язик в сметанному соусі з часником)	100\80 гр.	44,00
Сніданки			
7.	Геркулесова каша з молоком	200гр.	32,00
8.	Гречана каша з вареним яйцем або з сарделькою	50\50гр.	35,00
		150\50гр.	37,00
9.	Налисники з сиром	80\80\20гр.	37,00
10.	Омлет з копченостями або з томатом і твердим сиром	150\20гр.	35,00
		150\20\10гр.	35,00
Салати			
11.	«Грецький» (помідор, огірок, перець, оливки, листя салату, цибуля, сир Фета, олія оливкова)	200гр.	50,00
12.	«Грація» (капуста, морква, олія)	150гр.	26,00
13.	«Полянка» (шинка, гриби мариновані,	200гр.	58,00

№ п/п	Назва страви	Вага	Ціна, грн
1	2	3	4
	помідор, сир, гірчичний соус)		
14.	«Солоха» (язик, яйце, огірок, сухарики, майонез)	180гр.	46,00
15.	«Теплий салат з телятиною» (телятина, салат мікс, помідор, перець,) спаржа, соус)	200гр.	72,00
16.	«Цезар» (м'ясо курки, яйце, салат Мікс, помідор, сухарики, сир пармезан, соус)	180гр.	56,00
17.	«Шухи» (буряк, гриби, часник, горіхи, олія)	150гр.	34,00
18.	«Шопський» (помідор, огірок, перець, цибуля, бринза, олія)	200гр.	48,00
Холодні закуски			
19.	«Оселедець під горілочку» (оселедець, зелень)	80\20гр.	40,00
20.	«Родичі гарбузові» (асорті із свіжих овочів)	300гр.	68,00
21.	«Український поцілунок» (мариноване сало, часник)	100 гр.	36,00
22.	«Чумацькі різносоли» (квашенина)	250гр.	46,00
23.	Лимон	100гр.	16,00
24.	Масло	40 г	12,00
25.	Маслини/оливки	100гр.	38,00
26.	Хліб	скибка	1,00
Гарячі страви			
27.	Банаш з бринзою	200\20гр.	40,00
28.	Вареники «Від куми» з домашнім сиром	200гр.	42,00
29.	Голубці з м'ясом	200гр.	48,00
30.	Деруни з грибами	200\20гр.	50,00
31.	«Лісова пісня» (гриби білі в сметані)	150гр.	65,00
32.	Налисники з м'ясом	100\50гр.	44,00

№ п/п	Назва страви	Вага	Ціна, грн
1	2	3	4
33.	«Чанахі» (картопля, гриби, квасоля, свинина, сметанний соус)	300гр.	58,00
М'ясні страви			
34.	«Гуцульський колорит» (піджарка зі свинини по-домашньому)	200гр.	55,00
35.	«Дворянська примха» (куряче філе, сметана, гриби)	100\50\20гр.	48,00
36.	«Заможне курча» (філе куряче в кунжуті зі сирним соусом)	100\50гр.	42,00
37.	«Крученики» (свинина, гриби, яйце, цибуля, сметанний соус)	180 гр.	64,00
38.	«Таємниця шинкаря» (печінка в сметані)	120\50гр.	46,00
39.	«Соколине гніздо» (відбивна зі свинини, гриби, си	150\30\30гр.	62,00
Гарніри			
40.	Картопля відварна (з маслом і кропом)	200гр.	26,00
41.	Картопля пюре	200гр.	30,00
42.	Картопля запечена з часником	200гр.	30,00
43.	Картопля по - селянськи (картопля в мундирі з підчеревиною з домашнім соусом)	200\20гр.	40,00
44.	Картопля фрі	200гр.	35,00
45.	Рис по - мадярські (з овочами)	150\80гр.	35,00
Супи			
46.	Борщ «Український» (з квасолею)	300гр.	35,00
47.	Бульйон курячий (з локшиною)	300гр.	39,00
48.	Бограч	300гр.	64,00
49.	Юшка грибна «Микулицька»	300гр.	49,00

№ п/п	Назва страви	Вага	Ціна, грн
1	2	3	4
Напої			
50.	Вода мінеральна, у склі	0,5 л.	25,00
	у пластику	0,5 л.	12,00
51.	Глінтвейн виноградний	200 гр.	40,00
52.	Кава заварна «Еспрессо»	100гр.	18,00
53.	Кава заварна «Американо» з молоком	100 гр.	22,00
54.	Морс	200гр.	18,00
55.	Соки в асортименті	200гр. 1 літр	12,00 45,00
56.	Узвар	200гр.	24,0
57.	Чай чорний, зелений	200гр.	14,00
58.	Чай «Карпатський» з гірських трав	200гр. 1,5 літра	22,00 58,00
Банкетне меню			
59.	Качка запечена з яблуками	за 1 кг.	320,00
60.	Короп фарширований	за 100гр.	50,00
61.	Копченості на закуску	200гр.	82,00
62.	«Оселедець під шубою» (буряк, морква, картопля, цибуля, яйце, оселедець, майонез)	200гр.	42,00
63.	Помідор «Пікантний» (твердий сир, часник, майонез)	за 100гр.	24,00
64.	«Родзинка Медової долини» (запечений ошийок з фруктами)	за 100гр.	48,00
65.	Рибна тарілка	100гр.	75,00
66.	Сирні кульки	100гр.	22,00
67.	Сирна тарілка	100гр.	46,00
68.	Фрукти	200гр.	44,00
69.	Холодець	за 100гр.	34,00
70.	Язик заливний	за 100гр.	48,00

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1.

Перелік садиб сільського зеленого туризму в Полтавській області на

01.01.2017 р.*

№ п/п	Назва садиби	П.І.Б. власника	Адреса	Телефон	Послуги
Великобагачанський район					
1.	Приватна оселя «У Оксани»	Міщеряков Ігор Вікторович	сmt. Велика Багачка, вул. Жертв революції, 66.	(050)4746789	Проживання у будинку з усіма зручностями, харчування, сауна.
2.	Садиба «У Ірини»	Бут Ірина	сmt. Велика Багачка, вул. Жертв революції, 76.	(05345)92408, (050)6412244	Проживання, харчування.
3.	Приватна оселя	Осовські Світлана та Юрій Васильович	сmt. Велика Багачка, вул. Титова, 40а.	(05345)91380, (067)3011154	Проживання у будинку з усіма зручностями
4.	Агрооселя зеленого туризму	Іщенко Віктор Іванович	сmt. Велика Багачка, вул. Чекалових, 33.	(05345)91735, (066)90552741	Проживання у будинку з усіма зручностями
5.	Кафе «Фортеця», відпочинковий комплекс «Козацький стан»	Максименко Павло Васильович	с. Білоцерківка, с. Лугове (280-й км траси Київ-Харків).	(05345)94344, (050)3058474, (095)6820381.	Харчування, проживання в будиночках, біля р. Псел, кінні прогулянки.
Гадяцький район					
6.	Оселя зеленого туризму	Нижник Валерій Іванович	С. Красна Лука, вул. Леніна, 50.	(050) 4623294.	Харчування, проживання, баня, ставок, рибалка, кінні прогулянки, «Скіфські походи».
7.	Оселя зеленого туризму «Гостинна садиба»	Кіндрашина Юрій	с. Розбишівка.	(099) 0494503.	Харчування, проживання.

*Складено автором за матеріалами Управління інфраструктури та туризму Полтавської ОДА [62]

<i>Глобинський район</i>					
8.	Оселя зеленого туризму	Мехеденко Сергій Володимирович	с. Зубані, вул. Зелена, 18а.	(05365) 39797.	Проживання, харчування, сауна, ставок для ловлі риби.
<i>Диканський район</i>					
9.	Садина «У Миколи над яром»	Федін Микола Петрович	с.мт Диканька, пров. Крутий, 2а.	(05351) 91473, (050) 7296808.	Будівля з усіма зручностями.
10.	Садина зеленого туризму	Лелюк Любов Іванівна	с.мт Диканька, вул. Дружби, 38.	(05351) 91310, (095) 3630613, (096) 1719757.	Будівля з усіма зручностями.
11.	Садина зеленого туризму	Мереха Катерина Василівна	с.мт Диканька, вул. Калініна, 53-а.	(067) 4579776.	Будівля з усіма зручностями.
12.	Гостинна садина «Біла хата»	Гриненко Віра Петрівна	с.мт Диканька, вул. Дружби, 30.	(066) 9051788, (099) 3328537.	Будівля з усіма зручностями.
13.	Садина зеленого туризму	Бондар Ганна Михайлівна	с.мт Диканька, вул. Плеханова, 12Б.	(05351) 97911, (050) 9410102.	Будівля з усіма зручностями.
14.	Садина зеленого туризму	Полозюкова Валентина Іванівна	с.мт Диканька, вул. Кірова, 13.	(05351) 97434.	Будівля з усіма зручностями.
15.	Садина зеленого туризму	Кравчук Ганна Олексіївна	с.мт Диканька, вул. Черняхівського, 24.	(05351) 97777.	Будівля з усіма зручностями.

16.	Садиба зеленого туризму	Бульба Надія Семенівна	с.мт Диканька, вул. 1-го Травня, 29.	(05351) 91414.	Будівля з усіма зручностями.
17.	Садиба зеленого туризму	Дорогобіда Надія Олексіївна	с.мт Диканька, вул. Фурманова, 10.	(05351) 91317.	Будівля з усіма зручностями.
18.	Садиба зеленого туризму	Дорогобід Катерина Олексіївна	с.мт Диканька, вул. Гоголя, 26.	(05351) 91938.	Будівля з усіма зручностями.
19.	Садиба «Рушничок»	Гордієнко Надія Дмитрівна	с.мт Диканька, вул. Лисенка, 4/2.	(05351) 97756, (066) 8040595.	Будівля з усіма зручностями.
20.	Садиба зеленого туризму	Максюта Геноефа Станіславівна	с.мт Диканька, вул. Кірова, 58а.	(05351) 91857.	Будівля з усіма зручностями.
21.	Садиба зеленого туризму	Онищенко Л.М.	с.мт Диканька, вул. Гоголя, 67.	(05351) 91735, (066) 9052741.	Будівля з усіма зручностями.
22.	Садиба зеленого туризму	Гладкий В.О.	с.мт Диканька, вул. Садова, 9.	(05351) 91735, (066) 9052741.	Будівля з усіма зручностями
23.	Туристичний етнокультурний центр «Весела садиба»	Чубенко Віктор Віталійович	с. Веселівка.	(099) 0544544.	Ознайомлення із стародавніми українськими традиціями, побачити зібрані зі всієї Полтавської області старовинні предмети побуту українського народу, що відреставровані власником агрооселі. Харчування.

24.	Заїжджий двір «Хутір поблизу Диканьки»	Удовиченко Володимир Васильович	с. Проні.	(050) 3055192.	Харчування, відпочинок, фольклорні свята.
25.	Садиба зеленого туризму	Самойлова Тетяна Антонівна	с. Стасі, вул. Молодіж на, 25.	(05351) 93613.	Будівля з усіма зручностями.
26.	Садиба зеленого туризму	Карпенко Ірина Станіславівна	с. Стасі, вул. Яковенка, 16, кв.16.	(05351) 93728.	Будівля з усіма зручностями.
<i>Зіньківський район</i>					
27.	Садиба «Лялина Світлиця»	Щербань Олена	с. Опішня, вул. Партизанська , 19.	(066) 1845061.	Проживання, харчування, майстер-класи із виготовлення ляльки- мотанки, українських страв.
28.	Гостьовий дім «Старий хутір»	Кудинець Олександр E-mail: starujhutir@mail. ua	с. Опішня, Усадьба 543.	(066) 9939994.	Проживання, харчування, майстер-класи по гончарству, по народній кухні, риболовля, дитячий відпочинок.
<i>Козельщинський район</i>					
29.	Садиба зеленого туризму	Дудка Ганна Артем'євна	с. Сушки, вул. Зелена, 6.	(095) 6459067.	Проживання в будинку із зручностями (до 4 чол.), організація риболовлі на ставку, автомобільні екскурсії в супроводі екскурсовода. Харчування за домовленістю.

30.	Садба «Улинівські вечорниці»	Блощінська Ольга Іванівна	с. Улинівка, вул. Жовтнев а, б/н.	(05322) 2-74- 07, (097) 6347116.	Проживання, харчування.
31.	Садба зеленого туризму	Педай Лідія Олександрівна	с. Улинівка, пров. Заводський, б/н.	(098) 0265565.	Проживання в старовинній селянській оселі на березі озерця. Харчування за домовленістю.
32.	Садба зеленого туризму	Федоренко Тетяна Василівна	с. Улинівка, вул. Жовтнев а, б/н.	(05342) 9-33- 31, Чапаєвська с/рада.	Проживання невеликої родини (2-3 дні) в затишній селянській оселі, оздобле ної рушниками. Харчування за домовленістю.
Котелевський район					
33.	Садба зеленого туризму	Музичка Ольга Іванівна	с/мт Котельва, вул. Миру, 71.	(099) 5649315.	Будівля з усіма зручностями.
34.	Садба зеленого туризму	Сідько Надія Василівна	с/мт Котельва, вул. Ватутіна, 33.	(066) 9107878.	Будівля з усіма зручностями.
35.	Садба зеленого туризму	Бейгул Сергій Іванович	с. Матвіївка, с. Шевченки та с. Лабурівка.	(050) 9422947.	Відпочинок біля р. Ворскла та в Ковпаківсько му лісопарку, екскурсії по валах Більського городища.
Кременчуцький район					

36.	Садиба зеленого туризму	Пономарчук Віктор E-mail: prom_ob@mail.ru	с. Мозолівка, садиба 673.	(0536) 770916, (067) 5300340.	Проживання, харчування, риболовля, мисливство.
37.	Садиба зеленого туризму	Кулинич Світлана Іванівна	с. Піщане, вул. Квіткова, 15.	(0536) 726831.	Будівля з усіма зручностями.
38.	Садиба зеленого туризму	Михайлова Надія Іванівна	с. Чечелево, вул. Лугова, 3.	(067) 7713855.	Проживання, харчування.
Лохвицький район					
39.	Торгово-побутовий комплекс «Нектар»	Даценко Тетяна Григорівна	с. Юськівці, вул. Роменська, 7.	(066) 7284296.	Будівля з усіма зручностями.
40.	Садиба зеленого туризму «Під старими липами»	Фесенко Андрій Юрійович	с. Христанівка, вул. Шевченка, 16.	(050) 1897992.	Проживання, харчування.
Лубенський район					
41.	Садиба зеленого туризму	Костенко Любов Іванівна	с. Ісківці.	(098) 7881928.	Будівля з усіма зручностями.
42.	Садиба зеленого туризму	Мироненко Надія Григорівна	с. Михнівці.	(097) 5055670.	Будівля з усіма зручностями.
43.	Садиба зеленого туризму	Тригуб Раїса Іванівна	с. Михнівці.	(05361) 97160.	Будівля з усіма зручностями.
44.	Садиба зеленого туризму	Харченко Анатолій Васильович	с. Михнівці.	(095) 4671966.	Будівля з усіма зручностями.
45.	Садиба зеленого туризму	Падалій Лілія Тимофіївна	с. Олександрівка.	(066) 4554015.	Будівля з усіма зручностями.
Миргородський район					
46.	Садиба зеленого туризму	Тверда Зінаїда Олексіївна	с. Великі Сорочинці.	(05355) 3-17-48, (066) 3300071.	Проживання, харчування.
47.	Готель-хутір «Гоголь»	http://www.gogol-hotel.com.ua	с. Великі Сорочинці, вул. Легейди, 7.	(050) 7288855.	Проживання, харчування, баня.

48.	Садина зеленого туризму	Кириленко Ніна Миколаївна	с. Великі Сорочинці, вул. І. Франка, 16.	(099) 3284979.	Проживання, будинок з усіма зручностями.
49.	Садина зеленого туризму	Відіборець Ніна Олексіївна	с. Великі Сорочинці.	(095) 7481096, (099) 3060200.	Проживання (2 окремих будинки), зручності у дворі.
50.	Садина зеленого туризму	Цись Леонід Миколайович та Зоя Михайлівна	с. Великі Сорочинці.	(067) 2898368, (096) 8337473.	Проживання.
51.	Садина зеленого туризму	Солод Світлана Олександрівна	с. Великі Сорочинці.	(095) 7825231.	Проживання.
52.	Садина зеленого туризму	Кіріченко Олена Олексіївна	с. Великі Сорочинці.	(050) 6832971.	Проживання, будинок з усіма зручностями.
53.	Садина зеленого туризму	Чапча Любов Андріївна	с. Великі Сорочинці.	(066) 2858139.	Проживання, будинок з усіма зручностями біля р. Псел.
54.	Садина зеленого туризму	Демченко Віра	с. Великі Сорочинці.	(066) 8491721.	Проживання, будинок з усіма зручностями біля р. Псел.
55.	Садина зеленого туризму	Галич Ганна Пилипівна	с. Великі Сорочинці.	(066) 9317948.	Проживання, зручності у дворі.
56.	Садина зеленого туризму	Литовка Людмила Григорівна	с. Великі Сорочинці.	(095) 6331369.	Проживання.
57.	Садина зеленого туризму «Зозулені вечорниці»	Зозуля Володимир Володимирович	с. Дібрівка.	(097) 5516152.	Проживання.
58.	Садина зеленого туризму «У Ганни Василівни»	Прокопенко Ганна Василівна	с. Довгалівка.	(05355) 35619.	Проживання, вечорниці, сауна.

59.	Музей української садиби «Світлана»	Сідак Світлана Вікторівна	с. Хомутець, вул. Лісова, 23.	(05355) 40051, (05355) 40050.	Проживання, харчування.
60.	ГО з підтримки ініціатив жінок села «Гордіївна»	-	с. Хомутець, вул. Мічуріна, 33.	(044) 2017323, (05355) 35606, (050) 3521650.	Харчування, розміщення, екскурсії, фольклорні свята.
Новосанжарський район					
61.	Садиба зеленого туризму «Іван та Наталка»	Руденко Іван Григорович	смт Нові Санжари, вул. Зарічанська, 3.	(050) 6362303, (095) 6006958.	харчування, доставка продуктів, мангал, оренда рибальського спорядження.
62.	Зелена садиба "Над Ворсклою"	Дігтяр Юрій Григорович	смт Нові Санжари, вул. Горбенка, 33.	(095) 7115317; E-mail: ura331@mail.ru	Житло на 3-4 чол., кухня, газ, вода, холодильник, телевізор. Поруч пляж, базар.
63.	Готельно-розважальний комплекс "Гостинний двір"	Пашенка Наталія Іванівна	смт Нові Санжари, вул. Комсомольська, 15.	(05344) 33746, (095) 3806974.	Проживання, харчування, сауна, більярд, косметологічний кабінет, дитячий майданчик.
64.	Зелена садиба «Татьянин Гай»	-	с. Ключівка.	(095) 2570190.	Проживання, лікувальна вода, послуги водія, пляж, риболовля, збір грибів, охота (в сезон).

65.	Садина зеленого туризму "Шляхами хана Кубрата"	Ковінська Наталія Мирославівна	с. Писарівка.	(050) 6475781.	Житло на 6-7 чол., поруч річка, ліс, риболовля, збір грибів.
Пирятинський район					
66.	Садина зеленого туризму	Кобченко Катерина Миколаївна	с. Березова Рудка.	(067) 2380212.	Проживання, харчування.
67.	Садина зеленого туризму «До Марини в гості»	Броденко Марина Сергіївна	с. Березова Рудка.	(097) 2809050.	Проживання, харчування.
Полтавський район					
68.	Агрооселя, міні-готель «У Віри»	-	м. Полтава, вул. Покровська, 66.	(0532) 561444, (050) 7266056.	Проживання, харчування, сауна, басейн, зимовий сад.
69.	Садина зеленого туризму «Русский пар»	Овсій Вячеслав Юрійович	м. Полтава, с. Вороніна, вул. Горіхова, 3.	(0532) 690409, (097) 4093249.	Проживання, харчування, баня.
70.	Садина зеленого туризму	ПП Золотарь	с. Буланово.	(097) 4914198.	Проживання, харчування.
71.	Садина зеленого туризму	Янко Олена Олександрівна	с. Ковалівка, вул. Чамари, 2.	(0532) 9-56-92, (050) 3040075.	Проживання, харчування.
72.	Садина зеленого туризму	Сивокобилко Олена Іванівна	с. Марківка.	(050)9377355, (097) 4372683.	Проживання, харчування.
73.	Садина зеленого туризму	Крючков Сергій Васильович	с. Тахтаулове, вул. Перемоги, 3А.	(0532) 559306, (067) 2748833.	Проживання, харчування.
Шишацький район					
74.	Садина зеленого туризму	Коротич Наталія Григорівна	смт Шишаки, вул. Максименка, 24.	(05352) 92145.	Проживання, харчування.

Таблиця Г.2

Розміщення нафтової та газової промисловості на території Полтавської області

Назва промислу	Розміщення по території області	Родовища		Промислові об'єкти промислів		Кількість свердловин	Обсяги видобутого		
		Газові	Нафтові	УКПГ*	УКПН**		Газу	Нафти	Газоконденсату
Машівський	Полтавська, Харківська, Дніпропетровська області	Машівське Розпашнівське Степне Потічанське Михайлівське Абазівське Семенцівське Східно-Полтавське Розумівське Горобцівське Байрацьке Веснянське Роднікове Руденківське Макарцівське Рясківське	Зачепилівське Новоукраїнське Чутівське	Машівська Розпашнівська Потічанська Михайлівська Абазівська Східно-Полтавська Розумівська Горобцівська Веснянська Руденківська Байрацька	Зачепилівська (8 т на добу)	1659 (з них 18 нафтових)	100 млрд.м ³	580 тис. т (щодоби 8 т)	3 млн. т
Солохівський	Котелевський Зіньківський Диканський райони Полтавської області	Солохівське Опішнянське Західно-Солохівське Котелевське Наташинське	Більське Матвіївське	Солохівська Більська Опішнянська Західно-Солохівська Котелевська Матвіївська	Більська	158 (у тому числі 121-газо-конденсатна, 11 нафтових)	57 млрд.м ³ В 2004-1,5 млрд. м ³	8 тис. т. В 2004 -3,8 тис. т	3,2 млн. т. В 2004 – 112 тис.т
Гадяцький	Гадяцький район Полтавської області, Лебединський район Сумської області	Тимофіївське Кулічихинське Новотроїцьке (Сумська обл.) Гадяцьке Валюхівське	Тимофіївське	Новотроїцька Гадяцька Валюхівська Кулічихинська	Кулічихинська	71 газо-конденсатна і 14 нафтових	20 млрд. м ³	325 тис. т	5,8 млн. т
Яблунівський	Лохвицький район Полтавської області	Скоробагатківське Комишнянське Північно-Яблунівське	Яблунівське Скоробагатівське (1свердловина)	Ярівська Яблунівська Скоробагатівська Комишнянська	Яблунівська	78 (з них 61-газова, 17 нафтових)			

*УКПГ –установка комплексної переробки газу. **УКПН – установка комплексної переробки нафти.

Складено за матеріалами

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Стратегія сталого розвитку сільського зеленого туризму в Полтавській області

Стратегічна ціль 1. Забезпечення високої якості життя сільського населення					
Оперативна ціль 1.	Оперативна ціль 1.	Оперативна ціль 1.	Оперативна ціль 1.	Оперативна ціль 1.5.	Оперативна ціль 1.6.
Створення умов для покращення медичного обслуговування сільського населення	Якісна система підготовки фахівців у сфері сільського зеленого туризму	Збільшення рівня зайнятості у сільській місцевості	Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження об'єктів історико-культурної спадщини	Створення ефективної системи надання інформаційних, фінансових, транспортних послуг	Покращення умов проживання сільського населення
Стратегічна ціль 2. Підвищення рівня конкурентоспроможності садиб сільського зеленого туризму					
Оперативна ціль 2.1.	Оперативна ціль 2.2.	Оперативна ціль 2.3.	Оперативна ціль 2.4.	Оперативна ціль 2.5.	Оперативна ціль 2.6.
Дослідження ринку сільського зеленого туризму	Формування продукту сільського туризму	Створення привабливої пропозиції (цінова політика).	Застосування комплексу заходів з популяризації агро-туристичної діяльності	Підвищення якості продукту через поведінку та навички персоналу	Покращення якості доступу до інформаційних джерел, використання мережі INTERNET у сільській місцевості
Стратегічна ціль 3. Покращення стану навколишнього природного середовища					
Оперативна ціль 1	Оперативна ціль 2	Оперативна ціль 3	Оперативна ціль 4	Оперативна ціль 5	
Поетапне зменшення обсягів викидів в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел й удосконалення системи моніторингу за якістю атмосферного повітря в населених пунктах області	Забезпечення населення області питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів (норм) питного водопостачання	Підвищення рівня екологічної безпеки водних екосистем та раціональне й комплексне використання водних ресурсів	Впровадження системи збалансованого та раціонального землекористування та удосконалення методів управління агро ландшафтами	Формування системи заходів щодо раціонального та екологічно безпечного поводження з відходами й відповідно мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище й здоров'я людей	

* Складено автором